

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Лінгвістичний навчальний музей

©проф. К.М.Тищенко

ЕТЮД ПРО МЕТОД₂

Ілюстрації до курсу основ наукових досліджень

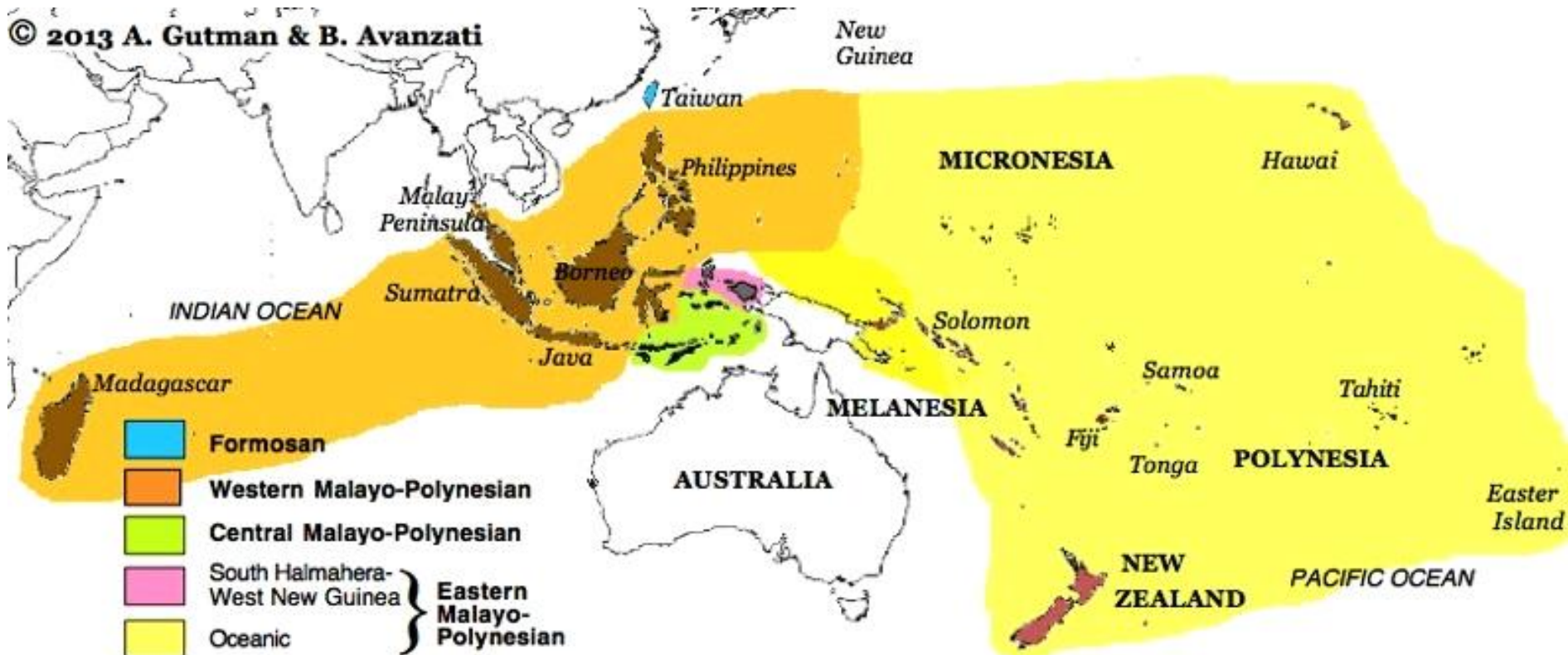
- Парадоксально, але в молоді роки "людина здатна діяти, бо не все знає" /Ж.Грєньє/.
- "Молодість принадна не можливістю все зробити, а думкою, що все зробиш" /І.Тургєнєв/.

З дисертації М.О.Іжика (2014)

**“ЕТНОМОВНІ СКЛАДНИКИ
ЛЕКСИКОНУ
МАЛАГАСІЙСЬКОЇ МОВИ”**

(10.02.13 – мови народів Азії,
Африки, аборигенних народів
Америци та Австралії)

Малайсько-полінезійські мови

Таблиця. Зіставлення стослівних списків лексики індонезійської та малагасійської мов

Українська	Індонезійська	Малагасійська
ОДИН	satu, se	iray, isa
ОКО	mata	maso
ПАЗУР	cakar, kuku	fandrangotra, hoho,
ПЕРО	bulu	volo
60. ПЕЧІНКА	hati	aty
ПИТИ	minum	mino , misotro
ПІСОК	pasir	fasika , alana
ПЛАВАТИ	(be)renang	mandano, milomano
ПОВНИЙ	penuh	feno
65. ПОМИРАТИ	mati	maty
ПОПІЛ	abu	lavenona
ПРИХОДИТИ	datang	avy, tonga, tany
ПТАХ	burung	vorona
РИБА	ikan	trondro, laoka,
70. РІГ	tanduk	tandroka
РОТ	mulut	vava
РУКА	tangan	tànana
НАСІННЯ	biji	masomboly, voa
СЕРЦЕ	jantung	fo

Проте переважна більшість схожих слів стосуються нових семантичних областей:

малаг. rano ~ ма'ан. ranu 'вода';

малаг. roa ~ ма'ан. rueh 'два';

малаг. orana ~ ма'ан. uran 'дощ';

малаг. setroka ~ ма'ан. atuk 'дим';

малаг. vavy ~ ма'ан. waweу 'жінка';

малаг. anarana ~ ма'ан. raran 'ім'я';

малаг. orona ~ ма'ан. uruя 'ніс';

малаг. avy ~ ма'ан. hawi 'приходити';

малаг. vava ~ ма'ан. aru wawa 'рот';

малаг. rahona ~ ма'ан. rakun 'хмара';

малаг. mainty ~ ма'ан. maintem 'чорний';

малаг. inona ~ ма'ан. inun 'що'.

В кінцевому рахунку зіставлення стослівного списку мови ма'аньян з малагасійським списком дало значно більшу кількість лексичних збігів (враховуючи, що перекласти вдалося лише 87 слів з 100, коефіцієнт становив 62%), а це в перерахунку відповідає значно реалістичнішій даті розходження цієї пари мов – 1500 років тому (таблиця).

М.О.ІЖИК
(2014)

Малаґасі і ма'аньян розійшлися у V ст. н.е.

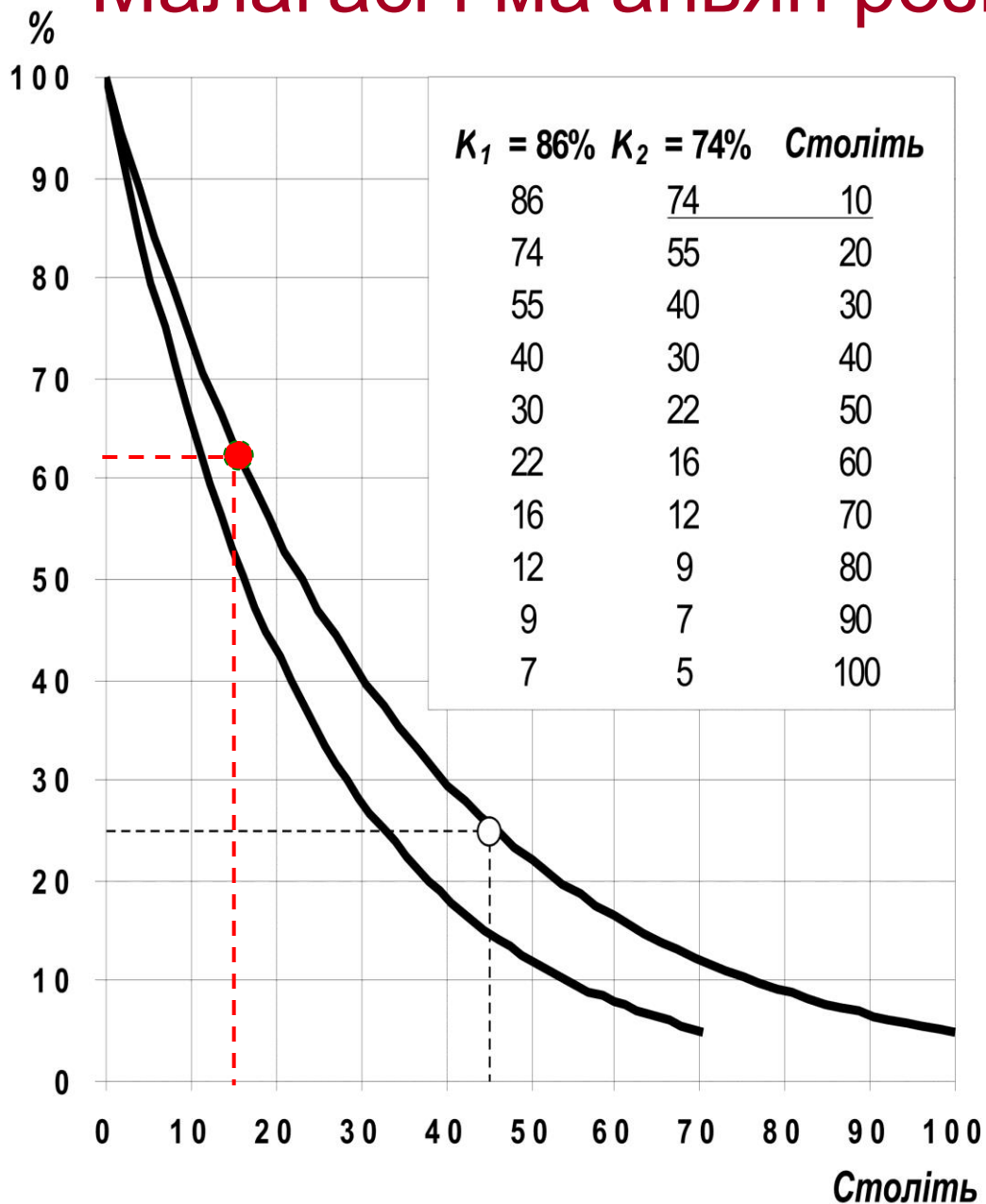
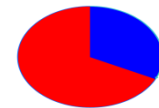

Рис. 3. Графік розрахунку часової відстані від моменту розходження двох мов за відсотком збереженої спільної лексики у двох 100-слівних списках М. Сводеша [Тищенко, 287]. Тут K_1 – «перша константа Сводеша»: за кожну 1000 років у 100-слівному дослідному списку залишається 86 % слів, тобто 14 % слів заміщується іншими словами; K_2 – «друга константа Сводеша»: за кожну 1000 років між двома 100-слівними списками мовнащадків залишається спільним $0,86^2 = 0,74$ обсягу списку, тобто 74 слова, або, що те саме, 26 % слів заміщуються іншими словами

М.О.Іжик (2014):

Таблиця. Закономірності звукових змін в індонезійській та малагасійській мовах (голосні)

№	Звукова зміна	Позиція звука	Приклади (індн. ~ малаг.)	Переклад
1.	u > o	серединна	dua ~ roa	два
			tand u k~tand o ka	ріг
			tul u lang~ ta o lana	кістка
			sep u luh~fo o la	десять
		кінцева	bat u ~vat o	камінь
			bar u ~va o vao	новий
			r u s~zat o	сто
		повторення	bul u ~bol o	волосся
			bur u ng~vor o na	птаx
memb u n u h~mam o no	убивати			
2.	i > y	в кінці слова	mat i ~mat y	помирати
			in i ~in y	цей
			put i h~fots y	білий

ІНДОНЕЗІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИК

**ІНДОНЕЗІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКИЙ
СЛОВНИК**

Таблиця. Закономірності звукових змін в мові ма'аньян та малагасійській (голосні)

№	Звукова зміна	Позиція звука	Приклади (ма'ан.~малаг.)	Переклад
1.	и > о	початкова	uran~orana	дощ
		повторення	ukuу~oho	хвіст
		серединна	inun~inona	що
			atuk~setroka	дим
			rueh~roa	два
			sapuluh~fola	десять
			iru□~iroa	той
			rakun~rahona	хмара
			ta□ulaη~taolana	кістка
		кінцева	pitu~fito	п'ять
			jatuh~zato	сто
			naun~anao	ти
			ba□u~vaovao	новий
			ranu□~rano	вода
balu~valo	вісім			
2.	ey > y	в кінці слова	su'ey~sivy	дев'ять
			matey~maty	помирати
			atey~aty	печінка
			wawey~vavy	жінка
3.	e□ > y	в кінці слова	tane□~tany	земля
			tawe□~matavy	жирний

Таблиця. Закономірності звукових змін в індонезійській та малагасійській мовах (приголосні)

№	Звукова зміна	Позиція звука	Приклади (індн.~малаг.)	Переклад
1.	p > f	початкова	putih~fotsy	білий
			penuh~feno	повний
			pasir~fasika	пісок
		інтервокальн а	sepuluh~fola	десять
			api~afo	вогонь
серединна	empat~efatra	чотири		
2.	b > v	початкова	batu~vato	камінь
			bulan~volana	місяць
			burung~vorona	птаx
			bulu~volo	волосся
3.	d > tr/dr/r	початкова/ повторення	dada~tratra	груди
		початкова	dua~roa	два
		серединна	hidung~orona	ніс
			tanduk~tandroka	ріг
4.	k > h	початкова	kulit~hoditra	шкіра
		інтервокальна	laki~lahy	чоловік
			aku~aho	я
5.	ng > na	кінцева	burung~vorona	птаx
			tulang~taolana	кістка
			hidung~orona	ніс

Таблиця. Закономірності звукових змін в мові ма'аньян та малагасійській (приголосні)

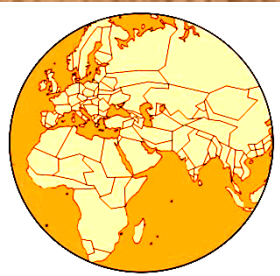
№	Звукова зміна	Позиція звука	Приклади (ма'ань~малаг)	Переклад
1.	p > f	інтервокальна	apu~afu	вогонь
			epat~efatra	чотири
		початкова	pitu~fitu	п'ять
			sapuluh~folu	десять
2.	w > v	початкова	watu~vatu	камінь
			wulan~volana	місяць
			wuru~vorona	птах
			wawey~vavy	жінка
			wulu~volu	волосся
		інтервокальна	tawe~matavu	жирний
hawi~avu	приходити			
3.	k > h	інтервокальна	rakun~rahona	хмара
			aku~aho	я
			uku~oho	хвіст
4.	ŋ > na	кінцева	wuruŋ~vorona	птах
			ewuŋ~lavenona	попіл
			taŋ~taolana	кістка
			uruŋ~orona	ніс
			s-um-idinŋ~manidina	летіти

РОЗДІЛ 2. ЗАСТОСУВАННЯ ДО ЛЕКСИКИ МАЛАГАСІЙСЬКОЇ МОВИ ГЛОСОХРОНОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ.

Питання датування завжди займали в історичному мовознавстві значне місце. Проте, якщо виключити ті порівняно нечисленні випадки, коли виникнення того чи іншого мовного факту датується хронологічно визначеним пам'ятником, з двох видів датування – абсолютного і відносного (воно іноді

М.О.Іжик
(2014)

ДІАЛЕКТИ

ДВЕРІ ТРЕТІ

МЕТОДИ АКСІОЛОГІЧНОГО МОВОЗНАВСТВА

Вивчення діалектів і соціолектів

§ 3.20. Галузь евлектики

Поля матриці (див. с. 145)	П'ятий параметр (§ 3.0)	0. Сутність предмета евлектики (аксіопрагматики) — лінгвосфера діалектів і говірок, аксіомовний діалог та аксіорівні мови.
20. Дисципліни евлектики.	1. КД.	Теорія узусу мови.
	2. ГД.	Теорія норми.
	3. АД.	Діалектологія. Соціолінгвістика. Стилїстика.
	4. ЕД.	Етнолінгвістика. Діалогічний синтаксис.
	5. СН.	Етнографія. Соціальна психологія. Теорія комунікації. Теорія біологічних популяцій.
21. Теорії евлектики	1. КТ.	Теорія одномовного спілкування.
	2. ГТ.	Теорія норми.
	3. АТ.	Теорія масової комунікації. Проблема мовного узусу у вивченні мов.
	4. ЕТ.	Проблеми впливу суспільного життя на формування норми.
22. Аксіоми евлектики	1. КА.	Ініціальне/респондентне. Іншого ідіолекту/цього ідіолекту. Іншорівневе/сьогорівневе.
	2. ГА.	Етномовне/аксіорівневе. Аксіома узусу: нормативне/ненормативне. Нейтральне/ненейтральне. Немарковане/марковане. Універсальне/самобутнє.
	3. АА.	Літературне/нелітературне. Стилєве/позастилєве. Престижне/непрестижне. Інтердикція/прескрипція.
	4. ЕА.	Евлектне/інтекстове/евлектійне. Ініціатор/залучений. Сугестор/контрсугестор. Евнотація.
23. Номенклатура евлектики	1. КН.	Види міжрівневих контактів. Види міждіалектних контактів: наказ, довідка, навчання... Номенклатура теорії мовленнєвих актів.
	2. ГН.	Види діалектів: територіальні, соціальні, професійні, біологічні. Номенклатура елементів діалекту — діалектний словник, граматики. Види діалектних ареалів: суцільний, розірваний, «стрівний», діаспора.
	3. АН.	Види ізглос на діалектних картах. Номенклатура діалектів, говірок, вернакул етномови. Номенклатура стилів: функціональних, експресивних.
	4. ЕН.	Види засобів еристики, риторики, педагогічного мовлення. Номенклатура фігур мовлення.
24. Одиниці евлектики	6. УО.	Унілекти: загальноетнічні узуси та етномови.
	7. АО.	Макролекти: масові узуси та діалекти, соціолекти.
	8. ЕО.	Месолекти: колективні узуси та говірки.
	9. ІО.	Мікролекти: групові узуси та вернакули.
	10. ОО.	Монолекти: індивідуальні узуси та ідіолекти.

25. Методи евлектики	11. ЗМ.	Методи конкретно-соціальних досліджень. Картографування. Польові методи. Стилїстичний аналіз.
	12. КМ.	Статистичні методи.
	13. РМ.	Метод моделювання. Каузальні методи.
	14. СМ.	—
	15. ПМ.	Методи практичного освоєння вищих відношень лектів.
26. Закономірності евлектики	16. РЗ.	Залежність між обсягом ідіословників та їхнім рангом. Прояв закону Есту — Зіфа в терміносистемах (Тищенко, Федорова, 1988). Прояви закону Есту — Зіфа в жанрах і стилях.
	17. ПЗ.	—
	18. ДЗ.	—
	19. КЗ.	—
	20. ЧЗ.	Лексичні константи стилів.
27. Класифікації евлектики	21. ОК.	Реєстри діалектів етномови.
	22. ДК.	Класифікація лектів етномови. Діалектна карта. Соціокультурна таблиця ідіолектів Моля.
	23. ТК.	Діалектна карта з додатковим спеціальним змістом. Даний § 3.20. Евлектика.
	24. ЧК.	—
	25. ПК.	—
28. Причини евлектики	26. ДП.	Причини аксіорівневого розшарування етномови (1): професійні діалекти, субмови.
	27. ПП.	Причини лексичних констант стилів (1). Причини прояву закону Есту — Зіфа в терміносистемах.
	28. ПП.	Причини лексичних констант стилів (2).
	29. БП.	Причини аксіорівневого розшарування етномови (2): стать, вік.
	30. КП.	Причини діалогу. Причини аксіорівневого розшарування етномови (3): вернакули.
	31. СП.	Причини аксіорівневого розшарування етномови (4): діалекти, соціолекти.
29.		Література евлектики (див. § 3.09.29).

З дисертації О.Й.Максимів (2012)

**“ЕТНОСПЕЦИФІКА ЛЕКСИЧНОЇ
СИСТЕМИ ПЕРСЬКОЇ МОВИ**

(на матеріалі публіцистичного стилю)”

(10.02.13 – мови народів Азії,
Африки, аборигенних народів
Америци та Австралії)

О.Й.Максимів (2012):

Перська +	Спільне		Українська +		
	Українська	Перська			
1-100					
ІРАН >4000	ایران 27	در 2	و 1	НЕ 4	بی 135
СВІТ 167	جهاني 51	و 1	در 2	Я 27	من 101
АМЕРИКАНСЬКИЙ >250	امريکا 57	بر 17	به 3	УКРАЇНСЬКИЙ 31	اوکرایн >1300
ЕКОНОМІЧНИЙ 201	اقتصادي 67	از 5	بودن (است، هست، باشد) 4	ВИБОРИ 38	انتخاب 150
МІНІСТР 147	وزیر (وزرا) 69	که 6	از 5	ГОЛОС 53	رای (رای، آراء) >450
ОРГАНІЗАЦІЯ 134	سازمان 70	این 7	که 6	РАДА 63	شورا 114
МІЖ 121	بین 75	بودن (است، هست، باشد) 4	این 7	ЮЩЕНКО 64	یوشچенکو >4500
-	تهران 79	او (وي) 23	کردن 8	ВИ 73	شما 249
ЛИСТ >250	نامه 81	چه 64	شدن 9	ПІД 75	زیر 268
ВІДСОТОК >500	درصد 82	به 3	با 10	ПИТАННЯ 78	مسئله (مساله؛ مسائل، مسایل) 151
ЧИН 118	صورت 90	برای 14	داشتن 11	ВЛАДА 79	قدرت 299
НАФТА >1000	نفت 91	و 1	یک (اول (اولین)، نخست (نخستین)) 12	ОБЛАСТЬ 81	منطقه (مناطق) 105
МІСЯЦЬ >350	ماه 93	آن 15	هم 13	ЛИШЕ (лиш,	همین 188
				також (теж) 68	

О.Й.Максимів (2012):

93 ключові словоформи перської преси:

45 ключових словоформ

Таблиця 3.5.

Формосемантика (Σ1–200) української преси:

Перська +		Назви словоформено-семантичних полів	Українська +	
-	می، را، های، ها، ای، اند، نی، های، تر.	1. Граматичні показники	-	-
цьому*, адже*, нїж*, йому*, цю*, той*, цих*, цієї*, їм*, тому*, ця*, поки*, нього*.	این* (5шт.)، که، از، او، آن* (3шт.)، آنها*، تا*.	2. Стройові словоформи	під*, саме*, тому*, тут*, ви*; хоча*, на*, зокрема*, тобто*, про*, крім*.	زیر*، یعنی* (2шт.)، چون*، اینجا*، شما*؛ مثلا*، روی*، از جمله*، درباره*، علاوه*.
участь*, роботи*, чином*, боку*, групи*; свої*, своїх*, свого*, продовжує*, нових*, означає*, діяльності*, зазначив*, назвав*, різних*, собі*.	شرکت*، کار*، عنوان*، دست*، گروه*؛ خود* (4шт.)، ادامه*، جدید*، نشان*، فعالیت*، اشاره*، نام*، مختلف*.	3. Іменні словоформи широкої семантики	зараз*, тепер*, будинку*, треба*, майже*, дітей*, знову*, нині*, вулиці*, завжди*.	اکنون*، امروز*، خانه*، نیاز*، تقریبا*، کودکان*، باز*، اکنون*، خیابان*، همیشه*.
статі* (5шт.)، зробити* (5шт.)، хочу*, дати* (4шт.)؛ взяти* (2шт.)	شود*، شده*، کرد*، شد*، کند*، کنند*، کرده*، خواهد*، دهد*، داد*، داده*، کردند*، شوند*، گرفته*، شدن*، گذاري*، گیرد*.	4. Дієслівні словоформи широкої семантики	-	-
два*; млн. *، млрд. *	دو*؛ میلیون*، میلیارد*.	5. Кількість	більше*, дуже*, багато*.	بیشتر*، بسیار*، بسیاری*.
разом*.	هم*.	6. Комунікація	питання*, через*, питань*.	مسائل*، توسط*، سوال*.
країни*, <i>Іран*</i> , – (<i>Тегеран</i>), <i>Америка*</i> , світу* (2шт.), національного*; народу*, кордону*.	کشور*، ایران*، تهران*، آمریکا*، جهانی*، ملی*؛ جهان*، المللی*، خارجی*.	7. Етнічна географія	<i>України*</i> , <i>Україні*</i> ; <i>Україна*</i> , <i>Києві*</i> , <i>Києва*</i> .	اوکراین* (3шт.) –؛ (کی بیف) (2шт.) یوشنکو* (2шт.)
країни*, дільниця*; політичної* (2шт.), суспільства*, республіки*, команди*, міністрів*, групи*, міністерства*, все*, голова*.	دولت*، بخش*؛ سیاسی*، جامعه*، جمهوری*، تیم*، وزیر*، اجتماعی*، وزارت*، سیاست*، عمومی*، رئیس*.	8. Політика	<i>Ющенка*</i> , <i>Януковича*</i> , влади*, <i>Ющенко*</i> ; <i>Віктора*</i> , голосування*, проти*, виборів*, влада*, тво*, <i>Верховної*</i> .	یانووکویچ*، قدرت* (2шт.)؛ ویکتور*، رای*، طرف*، انتخاب*، –، عالی*.
відсотків*, гроші*; ціна*, доларів*, наприкінці*, умови*.	درصد*، سرمایه*؛ قیمت*، دلار*، پایان*، شرایط*.	9. Фінанси	<i>Гривень*</i> , управління*.	– (گرونا)؛ مدیریت*.
повідомив*, заявив*; увагу*, інформацію*, освіти*.	گزارش*، اعلام*؛ توجه*، اطلاعات*، آموزش*.	10. Навчання	-	-
додав* (2шт.), економіки*, <i>нафти*</i> , розвитку*, виробництва*; менше*.	افزایش*، اقتصادی*، نفت*، توسعه*، تولید*؛ افزود*، کاهش*.	11. Економіка	-	-
програми*, минулого*, проекту*, використання*, місяців*, виконання*; рік*, приводу*, протягом*, вперше*, огляду*, майбутнє*, числі*.	برنامه*، گذشته*، طرح*، استفاده*، ماه*، انجام*؛ سال*، دلیل*، طی*، اول*، بررسی*، آینده*، تاریخ*.	12. Планування	-	-
<i>ісламський*</i> ; фільмів*, створення*, культури*, грати*, газети*.	اسلامی*؛ فیلم*، ایجاد*، فرهنگی*، بازی*، روزنامه*.	13. Культура	-	-

О.Й.Максимів (2012):

71 ключова лексема
перської преси:

35 ключових лексем
української преси:

Таблиця 3.6.

Лексососемантика (Σ1–200)

Перська +		Назви лексико-семантичних полів	Українська +	
–; чин, адже, повинний.	راه؛ طور، كه، بليد.	1. Стройові лексеми	під, ви, тому, саме; тут, бо, такий, крім.	زير، شما، چون (2шт.)، يعني؛ اينجا، چنين، علاوه.
участь, назвати; власний, продовжувати, всі, зазначити (2шт.), ім'я, учасник, вода.	شرکت (2шт.)، عنوان؛ خود، ادامه، هر، نشان، اشاره، نام، آب.	2. Іменні лексеми широкої семантики	дитина; вулиця, час, добре.	کودک؛ خیابان، مدت، چشم.
зробити, дати (2шт.), отримати, знайти, йти; знати, казати, говорити.	کردن، دادن، گرفتن، یافتن، گذاشتن، آمدن؛ دانستن، گفتن (2шт.).	3. Дієслівні лексеми широкої семантики	–	–
мільйон, мільярд.	میلیون، میلیارد.	4. Кількість	–	–
між; зв'язок, думка.	بين؛ رابطه، نظر.	5. Комунікація	слово; вважати.	زبان؛ حساب.
<i>Іран, американський,– (Тегеран);</i> держава.	<i>ایران، آمریکا، تهران؛ کشور.</i>	6. Етнічна географія	<i>український, Київ; російський, Рівне, Росія, рівенський.</i>	<i>اوکراین,– (کی یف)؛ روسیه (2шт.)،– (ریونه) (2шт.).</i>
суспільство; міністр, республіка, уряд, міністерство.	جامعه؛ وزیر، جمهوری، دولت، وزارت.	7. Політика	<i>Ющенко, влада, Янукович, Віктор, вибори, депутат; дільниця, ситуація, Кучма, прихильник, опозиція, голосування.</i>	<i>یوشینکو، قدرت، بیانوکوویچ، ویکتور، انتخاب، نمایندہ؛ تقسیم، وضعیت، کوچیا، طرفدار، مخالف، رای.</i>
відсоток, ціна, долар, межа.	درصد؛ قیمت، دلار، پایان.	8. Фінанси	<i>Гривня.</i>	<i>– (گریونا).</i>
повідомити (2шт.), увага; навчальний.	گزارش، توجه، اعلام؛ آموزش.	9. Навчання	–	–
додати (2шт.), економічний, причина, <i>нафта</i> , розвиток; важко, професійний, зниження, кордон.	افزایش، اقتصادی، تولید، نفت، افزودن، توسعه؛ مشکل، صنعت، کاهش، خارجی.	10. Економіка	ваз.	–
частина, наступний, місяць, виконання, минулий, використання; програма, причина, важливий, перед, протягом, мета, вік, розгляд, майбутній.	بخش، رسیدن، ماه، اجراء، گذشته، استفاده؛ برنامه، دلیل، سهم، پیش، طی، هدف، دوره، بررسی، آینده.	11. Планування	–	–
<i>ісламський;</i> фільм, створити, твір, культура, грати.	<i>اسلامی؛ فیلم، ایجاد، کتاب، فرهنگی، بازی.</i>	12. Культура	–	–
–	–	13. Юриспруденція	суд.	دادگاه.

О.Й.Максимів (2012):

34 ключові морфеми перської преси:

30 ключових морфем української преси:

Таблиця 3.7.

Морфосемантика (Σ1–200)

Перська +		Назви морфемно-семантичних полів	Українська +	
нема-, тепер-, навіть-.	نیست-، اکنون-، هم-.	1. Стройові морфеми	не- (2шт.), ви-, під-, лише-; тому-, проти-, також-.	بی-، شما-، زیر-، همین-؛ چون-، غیر-، برابر-، هم-چنین-.
що-до; себ-е, рук-а, вод-а, кожний-, буд-ин-ок.	مورد-؛ خود-، دست-، آب-، هر-، سازمان-.	2. Іменні морфеми широкої семантики	дит-ин-а, знак-, добр-е, час- (2шт.), свят-о, жи-тт-я.	کودک-، نشان-، خوب-، دوره-، وقت-، جشن-، زنده-.
–	–	3. Дієслівні морфеми широкої семантики	мін-я-ти, взя-ти.	تغییر-، پرداخت-.
сот-н-я; мільйон-, чотир-и.	صد-؛ میلیون-، چهار-.	4. Кількість	знач-н-о.	مهم-.
<u>Іран-</u> , світ-, <u>Америк-а</u> , – (<u>Тегеран-</u>); <u>Палестин-ець</u> , наці-я.	<u>ایران-</u> ، جهان-، <u>آمریکا-</u> ، <u>تهران-</u> ؛ <u>فلسطین-</u> ، ملت-.	5. Етнічна географія	<u>Україн-а</u> , <u>Рівн-е</u> ; <u>Київ-</u> , <u>Росія-</u> .	<u>اوکراین-</u> ، – (<u>زیونه-</u>)؛ – (<u>کی بیف-</u>)، <u>روسیه-</u> .
республік-а.	جمهور-.	6. Політика	ви-бор-и, голос-, <u>Ющенк-о</u> , влад-а; <u>Янукович-</u> , позиці-я, <u>Віктор-</u> .	انتخاب-، رای-، <u>یوشینکو-</u> ، قدرت-؛ <u>یانوکووич-</u> ، روش-، <u>ویکتور-</u> .
від-сот-ок; фінанс-и, грош-і, ринок-.	درصد-؛ مایه-، سرمایه-، بازار-.	7. Фінанси	<u>Гривн-я</u> .	– (<u>گریونا-</u>).
вч-енн-я.	آموزش	8. Навчання	–	–
економ-ік-а, <u>нафт-а</u> ; професій-н-ий, розвит-ок.	اقتصاد-، نفت-؛ صنعت-، توسعه-.	9. Економіка	автомобіль-.	خودرو.
лист-, місяць-ь; програм-а.	نامه-، ماه-؛ برنامه-.	10. Планування	–	–
<u>іслам-ськ-ий</u> , культур-а, фільм-.	<u>اسلام-</u> ، فرهنگ-، فیلم-.	11. Культура	–	–
–	–	12. Юриспруденція	<u>суд-</u> .	دادگاه-.

О.Й.Максимів (2012):

24 провідні поняття перської преси:

Елементи лексико-семантичної етноспецифіки жанру публіцистики перської та української мов (Σ1–200)

23 провідні поняття української преси:

Таблиця 3.9.

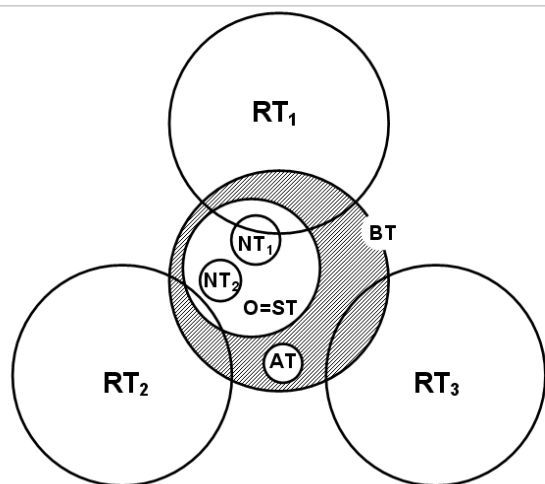
Перська +		Назви семантемно-семантичних полів	Українська +	
~вода~	~آب~	1. Семантими із широким значенням	~ви~; ~добрий~, ~вулиця~.	~شما~; ~خوب~ ~خیابان~.
~Іран~, ~Америка~, (~Тегеран~); ~Ізраїль~.	~ایران~, ~آمریکا~, ~تهرآن~, ~فلسطین~, ~اسرائیل~.	2. Етнічна географія	~Україна~, ~Рівне~, ~Київ~, ~Росія~.	~اوکراین~, ~ریونه~, (~کی بیف~), ~روسیه~.
~фільм~; ~іслам~, ~культура~, ~мистецтво~.	~فیلم~, ~اسلام~, ~فرهنگ~, ~هنر~.	3. Культура	~свято~, ~театр~.	~جشن~, ~موسیقی~, ~تئاتر~.
~республіка~.	~جمهور~.	4. Політика	~голос~, ~Янукович~, ~Віктор~, ~прихильник~, ~опозиція~, ~громадянин~.	~رای~, ~یوشچیگو~, ~پانوکووич~, ~ویکتور~, ~طرفدار~, ~مختلف~, ~شهروند~.
~відсоток~; ~фінанси~, ~долар~, ~банк~.	~درصد~, ~دولار~, ~بانک~.	5. Фінанси	~Ющенко~, ~позичія~, ~Кучма~, ~перемога~, ~звернення~.	~رایوشچیگو~, ~روش~, ~کوچما~, ~پیروز~, ~تقاضا~, (~گریونا~).
~нафта~; ~професійний~, ~податок~.	~نفت~, ~صنعت~, ~مالیات~.	6. Економіка	~Гривня~.	–
~лист~; ~місяць~, ~програма~.	~نامه~, ~برنامه~.	7. Планування	–	
~чотири~, ~мільярд~.	~چهار~, ~میلیارد~.	8. Кількість	–	
~університет~.	~دانشگاه~.	9. Навчання	–	
		10. Юриспруденція	~суд~.	

1

11

ни/ ціле, рід/ вид, асоціативні пари слів, див. рис. 6, за: [Караулов, 112]. Етномовна специфіка знаходить у семантичних полях свій прояв у тому, що членування дійсності виявляється в різних мовах відмінним. Так, у латині не було назви для *синього*, шведська довгий час позначала одним словом *коричневий і фіалковий*, у валлійській досі існує дибовижний прикметник llwyd [tuid] із значеннями: 'коричневий, рудий, блідий, сивий, каламутний'. Французьке bois відповідає двом німецьким поняттям Wald 'ліс' і Holz 'дрова'. Сосюр спирався на аналіз таких відмінностей у Й. Тріра, формулюючи свою теорію семантичної вартості, згідно з якою значення слова залежить не лише від факту відображення ділянки дійсності, але й від значення сусідніх слів лексичної системи [Favrod, 52].

Рис. 6. Логічна структура поля

Умовні позначення

- O — ім'я поля: значення, для якого збудоване семантичне поле;
 - ST — синонім;
 - BT — broader term, гіперонім, суперордината, родове ім'я;
 - NT — narrower terms, гіпоніми, видові імена;
 - RT_{1,2} — related terms, асоціативні поняття;
 - RT₃ — асоційоване поняття до суперординати (до складу поля не включають);
 - AT — antonymous (opposite) term, антонім до імені поля
- [Караулов, 112; Terminology, 16].

Складники методу аналізу за семантичними полями

- До нових узагальнень може приводити й дедукція. Проте, індукція продуктивніша — хоча це і менш певний метод, адже йдемо від неповних ґруп фактів /*Beweridge*, 117/

З дисертації М.Ю.Рахна (2014)

**“СЛОВ’ЯНСЬКО-СКАНДИНАВСЬКІ
ВІДПОВІДНОСТІ
ЕПІЧНИХ ТЕКСТІВ**

(ЛЕКСИКА, СЕМАНТИКА, СТИЛІСТИКА)”

(10.02.15 – загальне мовознавство)

М.Ю.Рахно (2014):

"Вестґоти й вандали принесли скандинавську епічну традицію на Піренейський півострів, а остґоти, ґерули та інші... до Північного Причорномор'я... Встановлено, що епічні перекази давніх ґерманців стали основою для створення пісень про битви й героїв у неґерманських народів, які асимілювали їх після Великого переселення народів". У ХІХ ст. в дискусіях про козацьке середовище побутування епосу українців та його витоки виявлено близькість українського і скандинавського епосів. "М.Богомолов ототожнював варягів і козаків, Є.Классен виводив козацтво від ґотів, О.Вельтман вказував на паралелі між українським козацтвом і бургундами та лонґобардами" [Рахно, 7, 4]. В українському весільному обряді знайдено впливи ґотської ідеології та суспільного устрою" [ЕУЗ, 702].

"Аналізуючи збірник українських пісень М.Максимовича, Ф.Буслаєв звернув увагу на архаїчні епічні форми, котрі могли виникнути лише в давнину, і якщо вони так довго трималися в українській поезії, то причиною цього було не лише військове життя козаків, але й пам'ять народу, котра до найпізніших часів зберегла образи, що могли належати періоду "Едди" [Рахно, 4]. З'ясувалося, що серед епосів слов'ян *драматична* героїка наявна лише в козацьких думах. Існували в ґерманській епіці також невольницькі плачі й інші відповідники кобзарського репертуару, що виникли з поховальних гімнів. Цей спадок українці могли засвоїти лише у складних суспільних процесах за участю ґерманського етнічного елементу [Рахно, 7]

Вже "Ф.Боденштедт виявив в українських піснях і думах адаптовані германські слова... Ф. Дж. Чайлд, ознайомившись із виданою М.Максимовичем думою про Олексія Поповича в перекладі німецькою Ф.Боденштедта, навів її... як паралель до шотландської балади про сповідь Брауна Робіна..., скандинавські паралелі до [неї] запропонував М.Сумцов. М.Халанський провів паралель між українською думою про Івана Коновченка та німецькою поемою XIII ст. "Смерть Альфарта"... Д.Ревуцький вказав на паралелі віщому сну Алкан-паші в думі про Самійла Кішку в германському та французькому епосі... Р.Льове [писав про] потребу пошуку слідів германської мови в говірці чорноморських козаків. Скандинавські паралелі до образу Байди запропонував О.Гуцуляк" [Рахно, 4-5].

М.Ю.Рахно (2014):

Мотив	Епізодема з тексту думи	Епізодема з ґерманського епосу	Джерело
1. Зневага до смерті й героїчна загибель	Зневага до смерті й героїзм духу серед тортур ("Байда"/ "Дмитро Корецький")	Помирати сміючись у ґерманців – епічна ознака мужності	ґерманський епос
	Смерть Байди	Вікінґ Вітсерк відмовився взяти шлюб із донькою ворога й висловив єдине бажання: самому вибрати спосіб смерті	Саксон Граматик "Діяння данів"
		Вікінґ Ейрік зажадав сам обрати спосіб смерті	"Пісня про синів Раґнара", "Саґа про Раґнара"
	Висіння Байди/ Корецького на гаку за ребро	Одін простромив себе списом Ґунґнір і прип'яв до світового дерева	"Старша Едда"
	До пораненого героя прилітають янголи забрати на небо душу й тіло	Валькирії (valkyrja) забирають витязів, що помирають, на небо до Вальгалли	"Старша Едда", "Молодша Едда"
2. Загибель трьох братів	Три брати йдуть на війну ("Дума про трьох братів Озівських")	Брати Сьорлі й Хамдір вирушають до Йормунрекка	"Старша Едда", "Молодша Едда", "Саґа про Вьольсунґів", Амміан Марцеллін, Йордан
	Старші брати кидають молодшого напризволяще у степу / вбивають його	Зустріч зі зведеним братом Ерпом, пропозиція допомоги, відмова і вбивство брата	
	Загибель – кара за смерть молодшого брата	Загибель через відсутність молодшого брата Ерпа, усвідомлення помилки	

Табл. 2. Епічні формульні дії в українському і скандинавському епосах [Рахно, 13]

Формульні дії	Українські думи	Скандинавський епос
1. Надлишок (n+1)	<i>"сім полків убив, за восьмим полком голову схилив"</i>	"Едда": 12 асів + Локі
2. Всі окрім (n -1)	Всі коні проходять повз матір Коновченка з вершниками за винятком коня її сина	Всі коні повертаються після полювання з вершниками окрім коня Сіґурда
...5. Вхід/ вихід до/з приміщення і "тиха промова"	<i>"Про Коновченка": "Тогди ж то Хвилоне, корсунський полковниче, / из намету виходжає, / До козакив стиха словами промовляє"</i>	Volundarkviða "Едди": <i>"a um gekk/ endlangan sal, / stóð á gólfi, / stilti roddu"</i> в дім зайшла, пройшла через довгу залу, сказала тихим голосом'
6. Прокидання зі сну	<i>"оттогди-то Барабаш, гетьман молодий, од сна уставає, / Кролевськи лысты у кума свого Хмельницького зоглядає"</i>	<i>"Vreiðr var þá Vingþórr, / er hann vaknaði, / ok síns hamars / um saknaði"</i> "Вінґ-Тор зі сну розлючений встав, побачив, що молот його зник' (Þrimskviða "Едди")
7. Сміх/ плач чоловіків; злиття сміху і плачу	Іван Коновченко <i>"Бесурманів на сміх піднімає"</i>	"Сміючись, Вьолунд у повітря здійнявся";
	Козаки <i>"Івася Коновченка з коня здіймали, / Слізми обливались"</i>	Atlamál "Едди": <i>"Leiddu landrogni / lýðar óneisir grátendr gimnhvatan / or garði húnar"</i> "Прощалися люди з конунґом, плачучи, коли сміливці залишали двір гунів';
	<i>"Пішла бідная вдова, плаче, / Стежечки не баче, спотикається, / А сидить найменший син / Край віконечка, насміхається"</i>	<i>"Hlœjandi Volundr / hófsk at lopti, / en ókátr Niðuðr sat þá eptir"</i> "Сміючись, Вьолунд у повітря здійнявся, Нідуд сумний сидіти залишився'
8. "Сказати словами"	Дума "Сокіл" – <i>"то старий сокіл до орла сизокрилого словами промовляє"</i>	Brot ar Sigurdakvida "Едди": <i>"úti stóð Guðrun / Giúka dottir, / ok hón þat orða / alls fyrst um kvað"</i> "зовні стояла Ґудрун, донька Ґ'юкі, словами мовила вона насамперед'

Мотив	Епізодема з тексту думи	Епізодема з ґерманського епосу	Джерело
4. Каяття грішника під час бурі на морі	Грішник на морі, його прилюдне каяття, жертва ("Буря на Чорному морі", "Олексій Попович")	Пошук грішника на кораблі, каяття і жертва	Сканд. і шотландські балади про Робіна Брауна, капітана Ґлена, короля Ґальфа, оповідь про Рейнера ("Іст.анґлів"); ст.-фр. роман "Tristan le Léonois"
	Предбачення бурі соколом на камені ("Буря на морі")	Хижі птахи викликають бурю / асоціюються з вітром, грозою	Скандинавські вірування
7. Знахар і мова тварин	Козак їсть м'ясо гадюки й починає розуміти мову рослин і тварин (Дума про втечу матері з сином із турецького полону)	Зіґфрід з'їдає смажене серце Фафніра й отримує дар розуміння мови тварин. Ґудрун куштує серце Фафніра й починає розуміти мову птахів	"Старша Едда"
8. Перший по-двиг і смерть героя	Прагнення Коновченка, незважаючи на попередження старших, вступити в бій. Його загибель ("Іван Коновченко")	Лицар Альфарт, не дослухаючись до застережень старших, їде назустріч ворогу й гине	Поема "Смерть Альфарта"
12. Статус воїна	Образливість прирівняння козака до хлібороба* ("Іван Коновченко")	Доля селянина – пасти худобу. Доля воїна – битви	"Старша Едда", "Сага про Ґретґіра"

(*Пор. і "Мужикамъ простымъ славы козацкои на поталу не попущайте" [Клим. 207; Тимченко, II, 190]. – К.Т.)

Ґотизми в лексиці дум

(М.Ю.Рахно, 2014)

- У текстах дум є чимало історичних **СЛІВ ҐОТСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ**, як-от саме слово **дума** (ґот. *dôms), **барва** (farwa), **ґаразд** (razda мова), **дрібний** (ga-draban 'витесувати'), **многий** (mnags), **трунок** (dragk), **ушкали** (*wiskoi), **хоругва** (hrugga), **чуб**, **чуприна** (skuft), **шати** (*hetaz), **щирий** (ґот. skeirs 'світлий, ясний') та ін.
- Є тут і запозичення через ґотську з грецької (**церква**, **піп**), і кальки з ґерманської (**домотур/домонта́р** – heimskr; "**перед мечем положено**" та "**через мечу положено**" – пор. нім. **durch den Schwert i vor dem Schwerte**) [Рахно 2014, 14]. Збережений у виразі "через мечу" жіночий рід слова **меч** відповідає як кримґотс. **mycha** жін. р., так і ґотс. **meki** жін. р. Кримґотське mycha входить до групи однотипних іменників, як-от ahwa річка, **bōka** буква, **graba** могила (укр. *гробки*), **hweila** час (укр. *хвиля, хвилина*), **karkara** в'язниця, **láiba** рештки (пор. *лайба*), **mōta** митниця, **rūna** таємниця, **razda** мова (в укр. *га-разд*), **staua** суд, **piuda** народ. Meki однотипне з haiti загін (пор. *гетьман*), þūsundi тисяча [Wright, 90-91] (þ вимовлялося як анґ. [θ], ð – [ð]).

2/ ЕТНО ПРАГМАТИКА

- **"Суверенність мислення здійснюється [не інакше, як] в людях, що мислять вкрай несуверенно, а пізнання – в ряді відносних заблуджень"**
/Енгельс, В145/.

3 / АКЦІО ПРАГМАТИКА

— — — — — Безударное окончание именительного падежа множественного числа существительных среднего рода: *сѣла, гнѣзда, вокна: сѣлы, гнѣзды, вокны*

— — — — — Безударные окончания именительного и винительного падежей единственного числа прилагательных женского рода: *нова: новая (хата), нову: новую (хату)*

— — — — — Различение личных окончаний по спряжению в парадигме настоящего времени: *идзе, кажа, ходзяць; ідуць, кажуць, ходзяць: ідзѣ (-ць), кажа (-ыць), ходзя (-іць); ідуць, кажаць (-уць), ходзяць (-уць)*

— — — — — Форма 1-го лица множественного числа повелительного наклонения: *идзѣмо, спімо, станьмо(-ма) и др.; идзѣм (-ом), спім и др.*

— — — — — Место ударения в винительном падеже единственного числа существительных женского рода с основой на -а: *ногу, руку, воду: нагу, руку, воду*

— — — — — Форма существительных женского и среднего рода в сочетании с числительными *два, дзве, тры, чатыры: дзве (тры, чатыры) хаче, два, дзве, (тры, чатыры) вакне (вакна): дзве (тры, чатыры) хаты, два (тры, чатыры) вакны*

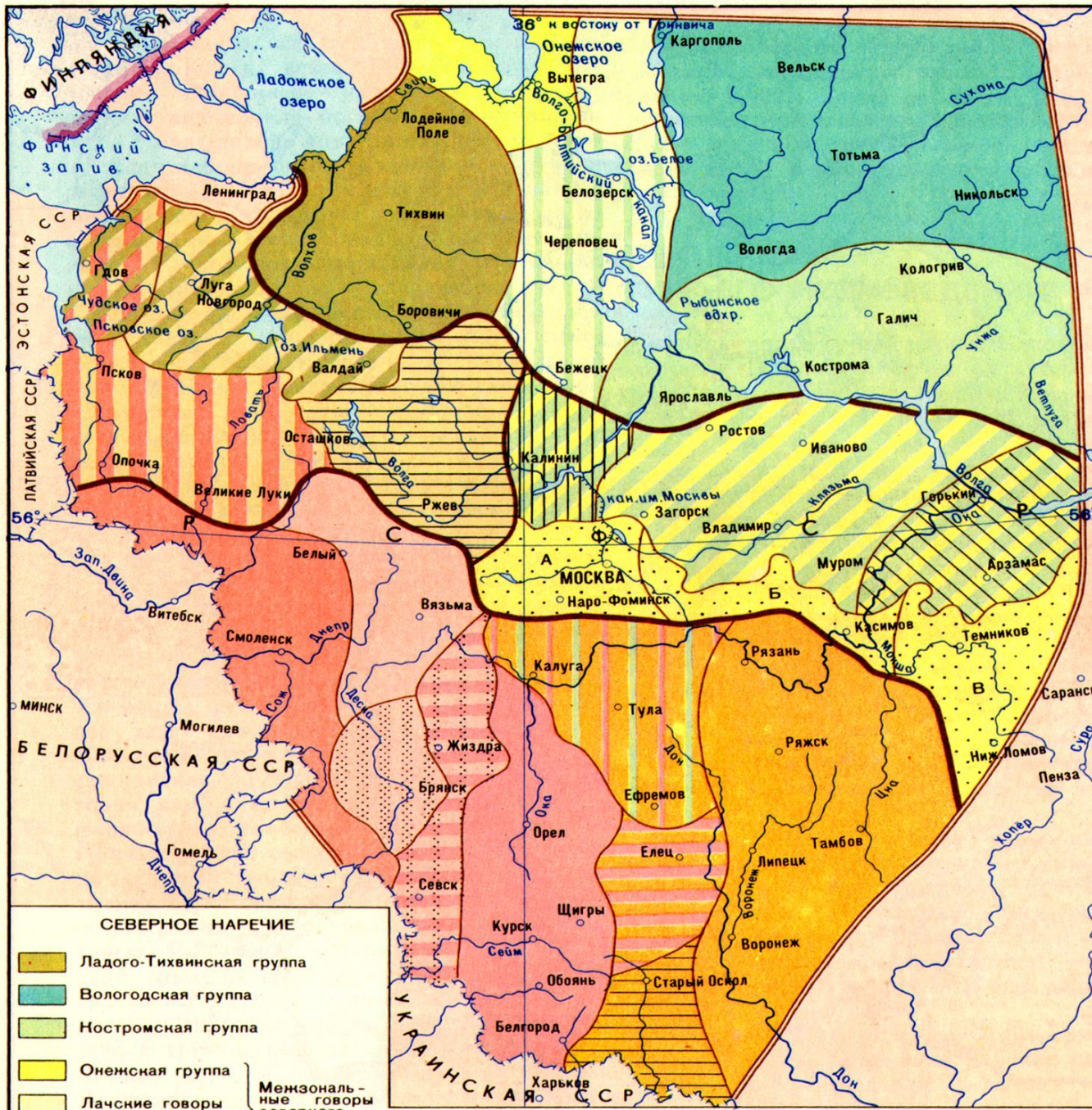
Можна сказати, що лідсько-лоївське пасмо ізоглос, як місце своєрідної етномовної рівноваги, „вододілу” українських і російських мовних впливів на історичний розвиток білоруської мови, сховане в самому серці останньої, наче в тому казковому сюжеті – у скриньці качка, у качці яйце, у яйці голка... При цьому обидва великі діалектні масиви, на які розтинає білоруську мову це пасмо, таки утворюють єдине мовне ціле, адже зберігають загальнобілоруські визначальні мовні риси ймовірно балтського походження [Станкевіч 1971, 391-421] – акання, цекання [Чекмонас, 42-44], низку особливостей системи наголосу, морфології та синтаксису. У

На південь від лідсько-лоївського пасма ізоглос: переважні впливи української мови	На північ від лідсько-лоївського пасма ізоглос: переважні впливи російської мови
1. но́гу, ру́ку, во́ду; назé 2. цяля́, парася́, ягня́ 3. дзіця́, дыты́на	нагу́, руку́, ваду́; на[ʏ]é цялёнак, парасёнак, ягнёнак дзіцёнак
4. сёла, гнёзда, во́кна 5. верба́, ву́гол, вёсела 6. бацько , без бацька	сёлы, гнёзды, во́кны вёрба, вуго́л, вясёла бацька, без бацькі
7. мамо , Манё, Валё (кличн. відм.) 8. аб лю́дзях, гру́дзях, са́нях 9. но́ва ха́та, но́ву ха́ту	ма́ма, Ма́ня, Ва́ля аб людзёх, грудзёх, санёх но́вая ха́та, но́вую ха́ту
10. но́в/а (о, е) вядро́ 11. дзве (тры, чатыры) ха́це , вакне́ 12. карто́фля, хма́ра, ка́чка 13. калы́ска , по́кут, по́куць(е)	но́ва/е (е, я) вядро́ дзве (3,4) ха́ты, два вакна́ бу́льба, ту́ча, ву́тка лю́лька, кут
14. зімна, трэ́ба	сцюдзёна, на́да
15. ідзе́, ка́жа , хо́дзіць 16. іду́ць, ка́жуць, хо́дзяць 17. бярэ́, нясе́ , грэе	ідзе́(ць), ка́ж/а (-ыць), хо́дз/я (-іць) іду́ць, ка́ж/аць (-уць), хо́дз/яць (-юць) бярэ́ць, нясе́ць, грэ́іць
18. сёсці, нёсці; ямо́, дамо́ 19. мэлем, сы́пем; хо́дзяць, но́сяць 20. сядзімо́, [ʏ]лядзімо́ 21. ідземо́! спімо́! ста́ньмо!	сёсць, нёсць; ядз/ім (-ём), дадз/ім (-ём) мэлім, сы́пім; хо́дзюць, но́сцюць сядзі́м, [ʏ]лядзі́м ідз/ём (-ём) ! спі́м ! ста́нім !
22. пагнаў ва́льі, каро́вы 23. знайшоў гры́ба 24. ёхаў на кані, на во́зе	пагнаў вало́ў, каро́ў знайшоў грыб ёхаў канём, во́зам

Рис. 17. Що розмежовує лідсько-лоївське пасмо ізоглос

- Сходячи на щораз вищі *вершини знань*,
"ми бачимо щораз більші *обрії нашого незнання*" /Міллер, М393/.

ДИАЛЕКТОЛОГИЧЕСКАЯ КАРТА РУССКОГО ЯЗЫКА

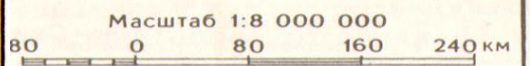
- ### ЮЖНОЕ НАРЕЧИЕ
- Западная группа
 - Верхне-Днепровская группа
 - Верхне-Деснинская группа
 - Курско-Орловская группа
 - Восточная (Рязанская) группа
 - Межзональные говоры типа „А“ южного наречия
 - Тульская группа
 - Елецкие говоры
 - Оскольские говоры
- Межзональные говоры типа „Б“ южного наречия

- ### СРЕДНЕРУССКИЕ ГОВОРЫ
- Западные среднерусские говоры
 - Новгородские говоры
 - Гдовская группа
 - Псковская группа
 - Селигеро-Торжковские говоры
 - Восточные среднерусские говоры
 - Владимирско-Поволжская группа
 - Калининская подгруппа Владимирско-Поволжской группы
 - Горьковская подгруппа Владимирско-Поволжской группы
- Западные среднерусские анаюющие говоры
- Западные среднерусские анаюющие говоры
- Восточные среднерусские анаюющие говоры
- Восточные среднерусские анаюющие говоры

- „А“ отдел А
 - „Б“ отдел Б
 - „В“ отдел В
- Восточные среднерусские анаюющие говоры
- Условная граница предлагаемой группировки говоров
 - Границы наречий
 - Граница западных и восточных среднерусских говоров
 - Границы групп говоров

- ### СЕВЕРНОЕ НАРЕЧИЕ
- Ладого-Тихвинская группа
 - Вологодская группа
 - Ностромская группа
 - Онежская группа
 - Лачские говоры
- Межзональные говоры северного наречия

Примечание. Данная карта воспроизводит с некоторыми уточнениями „Диалектологическую карту русского языка“ из книги „Русская диалектология“ под редакцией Р.И. Аванесова и В.Г. Орловой (Москва, 1964г.)

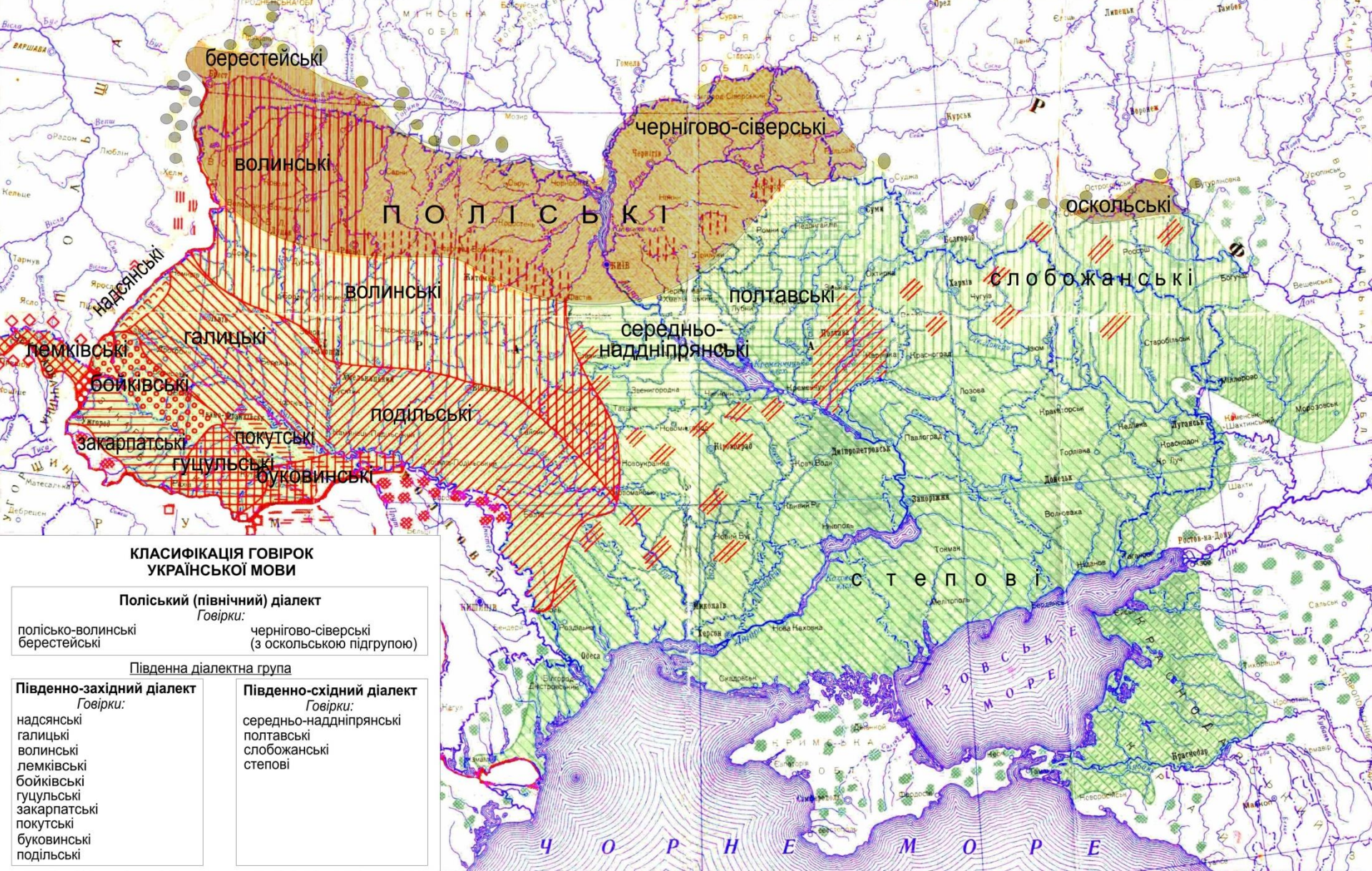

Туця, плецо,
руцька,
доцька,
свецька,
цасто,
ЦАПЛЯ,
ЦЕПЛЯТЬ
(взято до літ.
мови),
оцьисти
прегрешения
наши (новг.).
Цайкю
хотите?
(ряз.)

ДИАЛЕКТОЛОГИЧЕСКАЯ КАРТА РУССКОГО ЯЗЫКА ЮЖНОЕ НАРЕЧИЕ

Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови.
– К., 1966. Вкладка.

- Спостереження відкриває якийсь новий факт, що підважує старий спосіб пояснення фактів тієї ж групи. Так виникає потреба в нових способах пояснення...
- Подальші досліді приводять до очищення гіпотез, одні усувають, інші виправляють, поки, нарешті, не вдасться встановити у чистому вигляді закон.
- Коли б ми схотіли чекати, поки матеріал набуде **чистого вигляду** для закону, то довелось б припинити доти мисляче дослідження, і вже через це ми ніколи не дістали б закону [ДП, 219]

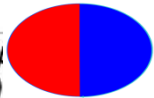
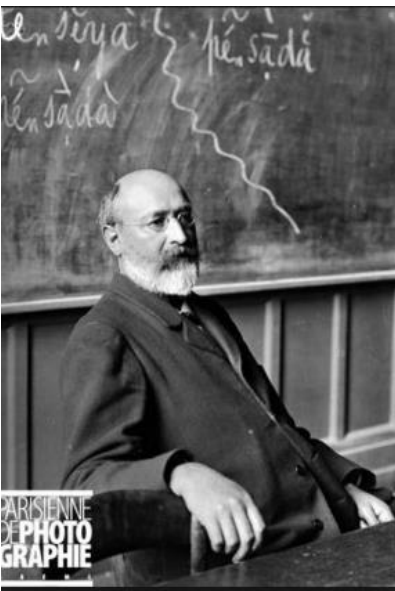
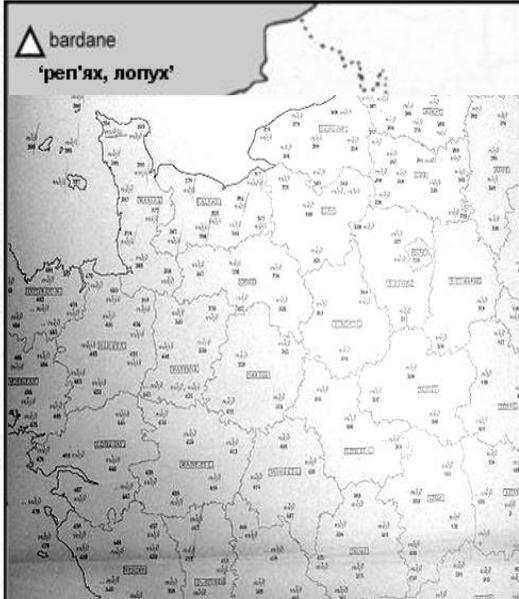
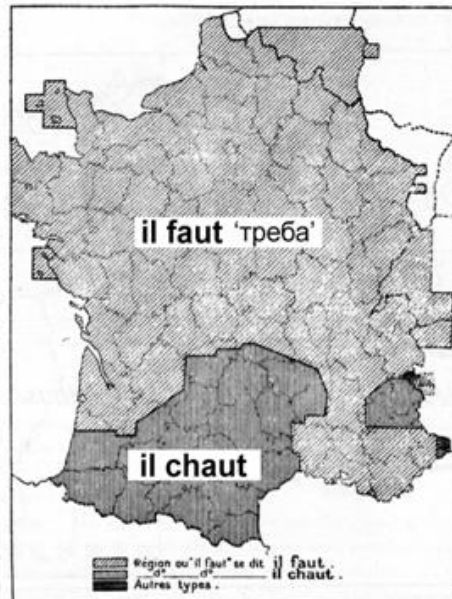
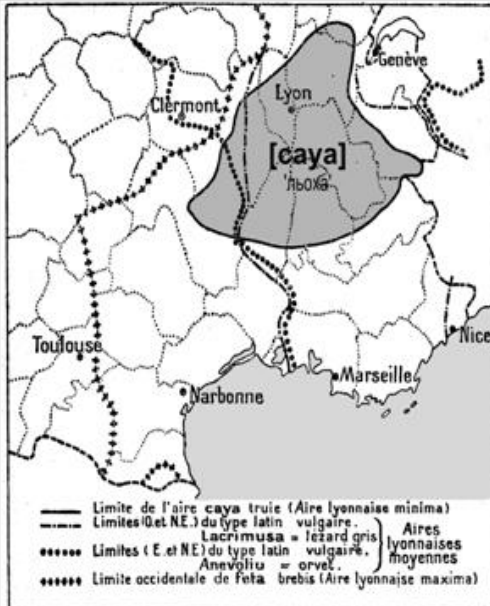

Рис. 4. Конфігурації ізоглос з діалектних карт Франції та Німеччини, традиційно інтерпретовані як експансивні (коло, гриб, десант) та як рецесивні (розірвані ареали, тераси)

Jules Gilleron

Edmond Edmont

ДВЕРІ ЧЕТВЕРТІ

ІДІОЛЕКТИ

МЕТОДИ ІДІОЛЕКТОЛОГІЧНОГО МОВОЗНАВСТВА

Вивчення мови індивіда

§ 3.30. Галузь інтекстики

Поля матриці (див. с. 145)	П'ятий параметр (§ 3.0)	0. Сутність предмета інтекстики (ідіопрагматики) — лінгвосфера мовних творів, ідіолекти етномови та індивідуальне мовлення.
30. Дисципліни інтекстики	1. КД.	Лінгвістика тексту.
	2. ГД.	Ідіолектологія.
	3. АД.	Макросинтаксис. Ідіостилістика. Риторика.
	4. ЕД.	Нейролінгвістика. Психолінгвістика. Поетика. Герменевтика.
	5. СН.	Філологія. Літературознавство. Логіка. Психологія. Фізіологія. Теорія організму.
31. Теорії інтекстики	1. КТ.	Теорія ідіолекту.
	2. ГТ.	Теорія мовлення та мови.
	3. АТ.	Теорія психолінгвістики. Проблема співвідношення мислення та внутрішнього мовлення (діалогу).
	4. ЕТ.	Теорії нейролінгвістики. Проблеми мови, мислення і практики. Проблема мови і творчості.
32. Аксиоми інтекстики	1. КА.	Аксиома міжтекстного контакту: оригінальний текст/наслідування.
	2. ГА.	Норма/узус ідіолекту. Банальне/оригінальне; індивідуальне. Віртуальне/актуальне. Мовне/мовленнєве. Компетенція/перформація.
	3. АА.	Ідіомова/свідомість. Мовлення/мислення. Слухання/говоріння. Набуте/створене через мову.
	4. ЕА.	Практика/ідіолект. Дійсне/змістове. Подійне/фактуальне. Інтекстове/інтекстійне. Іннотація.
33. Номенклатура інтекстики	1. КН.	Номенклатура макросинтаксису. Номенклатура наслідування: пародія, переспів, плагіат.
	2. ГН.	Види ідіолектів та особистих доробків. Номенклатура елементів ідіолекту — ідіомовний словник.
	3. АН.	Види реєстрів ідіолекту. Види ансамблів, творів, тектонем, сюжетем. Номенклатура вибраних уривків — хрестоматія.
	4. ЕН.	Номенклатура мовленнєвих ділянок кори мозку — зони Обертена — Брока, Верніке, артикуляції, письма, предикації... (12). Номенклатура афазій.
34. Одиниці інтекстики	6. УО.	Унітексти: персональні доробки та їхні інваріанти — ідіословники, ідіограматики.
	7. АО.	Макротексти: програмні цикли (ансамблі) творів та їхні мовні інваріанти (словники, граматики).
	8. ЕО.	Месотексти: (планові) твори, їхні вокабуляри та граматики.
	9. ІО.	Мікротексти: тектонічні частини творів, їхні вокабуляри та граматики.
	10. ОО	Монотексти: сюжетні пасажи з частин творів, їхні вокабуляри та граматики.

35. Методи інтекстики	11. ЗМ.	Функціональний аналіз. Інтертекстуальний аналіз.
	12. КМ.	Статистичний аналіз текстів. Методи філологічної інтерпретації текстів.
	13. РМ.	Методи реконструкції фрагмента тексту, ендотексту. Експериментальні методи.
	14. СМ.	—
	15. ПМ.	Методи освоєння вищих відношень текстів. Методи оцінки перформанції мовця та компетенції слухача.
36. Закономірності інтекстики	16. РЗ.	Залежність Есту — Зіпфа у розпізнаванні слів тексту. Залежність Гіро (ступінь розуміння тексту). Індекс Флеша (читаність текстів). Залежність Бредфорда.
	17. ПЗ.	—
	18. ДЗ.	Детермінативна послідовність жанрів мислення (Тищенко, 1990).
	19. КЗ.	—
	20. ЧЗ.	Константа Мілера (7 ± 2).
37. Класифікації інтекстики	21. ОК.	Реєстр мов оригіналів перекладів. Зміст книги (твору). Реєстр перекладів-бестселерів (Тищенко, 1990).
	22. ДК.	Карта мовленнєвих ділянок мозку. Класифікації афазій. Класифікації текстів за складністю сприйняття (Флеш) та вживаністю (Бредфорд).
	23. ТК.	Предметні покажчики до книг. Діагностичні карти афазій. Таблиця функціональної асиметрії мозку. Даний § 3.30. Інтекстика.
	24. ЧК.	—
	25. ПК.	—
38. Причини інтекстики	26. ДП.	Причини різноманітності ідіолектів (1): предметно-діяльнісні.
	27. ІП.	Причини різноманітності ідіолектів (2): інформаційно-логічні, граматичні. Причини послідовності жанрів мислення, індексу Флеша, залежності Бредфорда.
	28. ПП.	Причини різноманітності ідіолектів (3): індивідуальний склад інтелекту і психіки. Причини інтекстових констант: Мілера, залежності Есту — Зіпфа, Гіро.
	29. БП.	Причини різноманітності ідіолектів (4): індивідуальні мовні здібності (артикуляційні, тембро-голосові, каліграфічні, пам'яті, асоціативні, експресивні).
	30. КП.	Причини різноманітності ідіолектів (5): ступінь розвиненості спілкування.
	31. СП.	Причини різноманітності ідіолектів (6): ступінь розвиненості соціореєстрів, зумовлений аксіорівнями мови.
39.		Література інтекстики (див. § 3.09.39).

Рис. 2. Початок реєстру перекладних бестселерів [Fréту, 353; ОТ, 147, 1148]

РАНГ	Автор	Країна	Твори	Роки видання	Наклад (примірників)	Кількість мов перекладів
1	Еклезіаст (I ст.)	Візантія, Рим	Біблія	після 1815 р.	> 3 млрд	2454 мови*
2	Мао Цзедун (1893–1976)	Китай	Твори	1966 – 1970	> 2 млрд**	~50 мов
3	Іосип Сталін (1879–1953)	СРСР	Твори	1930 – 1952	672 млн	101 мова
4	Барбара Картленд*** (1901–2000)	Велика Британія	664 романи	від 1925	> 500 млн	~30 мов
5	Володимир Ленін (1870–1924)	СРСР	Твори	1920 – 1991	> 350 млн	222 мови
6	Стенлі Гарднер (1889–1970)	США	> 100 детективних романів	від 1932	319 млн	37 мов
7	Агата Крісті (1891–1976)	Велика Британія	87 детективних романів	від 1920 [×]	300 млн	103 мови
8	Жорж Сіменон (1903–1989)	Франція	510 детективних романів	від 1930 [×]	300 млн	28 мов
9	Джон Толкін (1892–1973)	Велика Британія	"Володар Перстенів"	від 1940 [×]	170 млн	58 мов
10	Свідки Ієгови (секта)	США	Релігійні тексти	від 1880 [×]	106 млн	116 мов
11*	Джоан Роулінг (1965-)	Велика Британія	"Пригоди Гаррі Поттера"	від 1997	325 млн	> 60 мов

*За станом на 2007 рік. **У т. ч. "Мала червона книжка" – 800 млн; "Вірші Товариша Мао" – 96 млн.

***Бабуся Lady Di – принцеси Вельської.

Як приклад можна навести історію з ідентифікацією середньовічного рукопису невідомого автора, знайденого в бібліотеці м. Кембріджа. Дослідник, який знайшов рукопис, висунув припущення, що автором трактату є великий давньоанглійський поет Чосер. Один з аргументів полягав у зіставленні відсотка романської лексики, відомого з визнаних творів Чосера (37,8 %) з часткою романізмів у знайденому рукописі, яка виявилася рівною саме 37 % [Wierzbicka, 140–141].

Рис. 4. Відсоток прикметників у трагедіях Расіна

Андромаха – 8,4 %
Британік – 8,6 %
.....
Береніка – 10,5 %
Баязет – 11,3 %
Мітридат – 11,5 %
Іфігенія ↑ – 10,1 %
Федра – 13,6 %

Кількісний аналіз часом допомагає встановити *хронологію* творів одного автора. У стилі письменників, як правило, існує певна еволюція. Знайшовши місце "непевного" твору на цій лінії еволюції, можна зробити висновки про час його написання. Так, історики французької літератури неодноразово поверталися до хронології написання трагедій Расіна. Чимало літературознавців піддавали сумніву традиційно прийняту дату написання *Іфігенії*, яка нібито була створена після *Мітридата*, але перед *Федрою*. Було зібрано низку історико-літературних і графологічних аргументів на користь того, що *Іфігенія* створена раніше – а саме, між *Британіком* і *Беренікою*.

Проте цих аргументів було не досить, щоб вирішити питання. Тоді було залучено дані кількісного аналізу стилю. У процесі дослідження різних параметрів текстів Расіна було виявлено, що в його творах від *Андромахи* до *Федри* у хронологічному порядку стабільно зростає відсоток прикметників – від найранішого тексту до найпізнішого. Саме при традиційному датуванні *Іфігенії* цей порядок порушується. П. Гіро наводить ці дані у вигляді таблиці (рис. 4). Як видно з неї, вони свідчать на користь написання *Іфігенії* раніше, ніж вважалося традиційно, а саме десь між *Британіком* і *Беренікою*, що й підтверджує висунуту раніше на незалежних підставах гіпотезу [Wierzbicka, 143].

год», «методология». Методика понималась как совокупность приемов наблюдения и эксперимента. Метод — как способы теоретического освоения наблюдаемого и выявленного в эксперименте. Методология — как применение принципов мировоззрения к про-

АКАДЕМИЯ НАУК СССР
ИНСТИТУТ ЯЗЫКОЗНАНИЯ

Ю. С. Степанов

МЕТОДЫ
И ПРИНЦИПЫ
СОВРЕМЕННОЙ
ЛИНГВИСТИКИ

ИЗДАТЕЛЬСТВО «НАУКА»
МОСКВА
1975

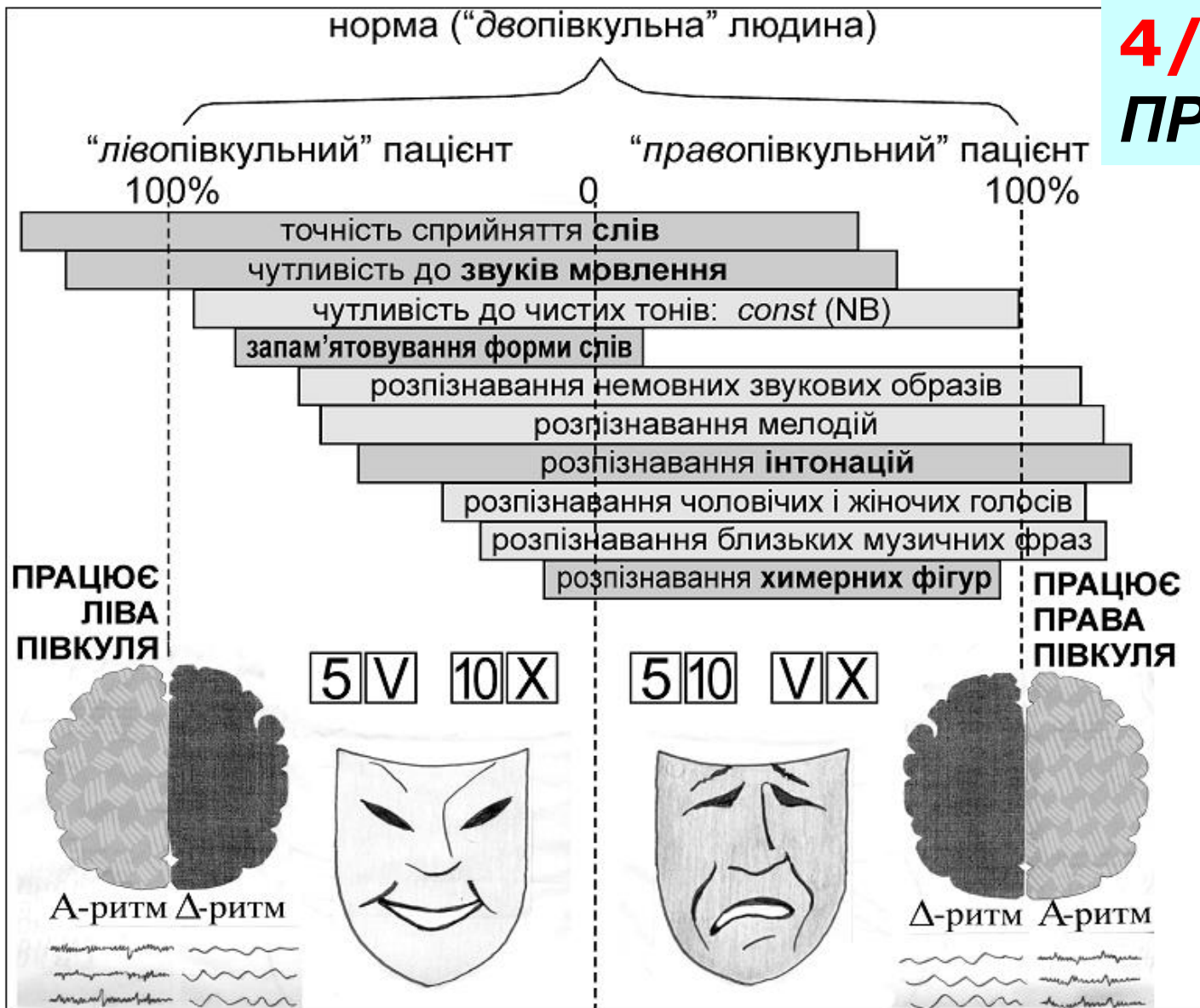
АЛЕ

*...НЕСПОДІВАНЕ
УНИКАЄ ДОСЛІДУ,
І НЕМА ДО НЬОГО
[ЛОГІЧНОГО] ШЛЯХУ*

(Геракліт)

4/ ІДІО ПРАГМАТИКА

40 років
змарно-
ваного
шансу

М. Трауготт,
Л. Балонов,
В. Деглін;
НиЖ, № 1, 1975

Функціональна асиметрія кори мозку

правило Берча в навчанні іноземної мови⁸⁹ [Тищенко, 2000; 1989; Тищенко, Магушинец].

Закон Гіро

ста⁹⁰ [Окоń]; І. становлення мовних знаків х⁹¹ (Піаже, Поршнев [Поршнев]); І. етапів нко, 2000)]; І. історичної еволюції ідіосин-таксичного способу⁹³ [ЛЭС, 135].

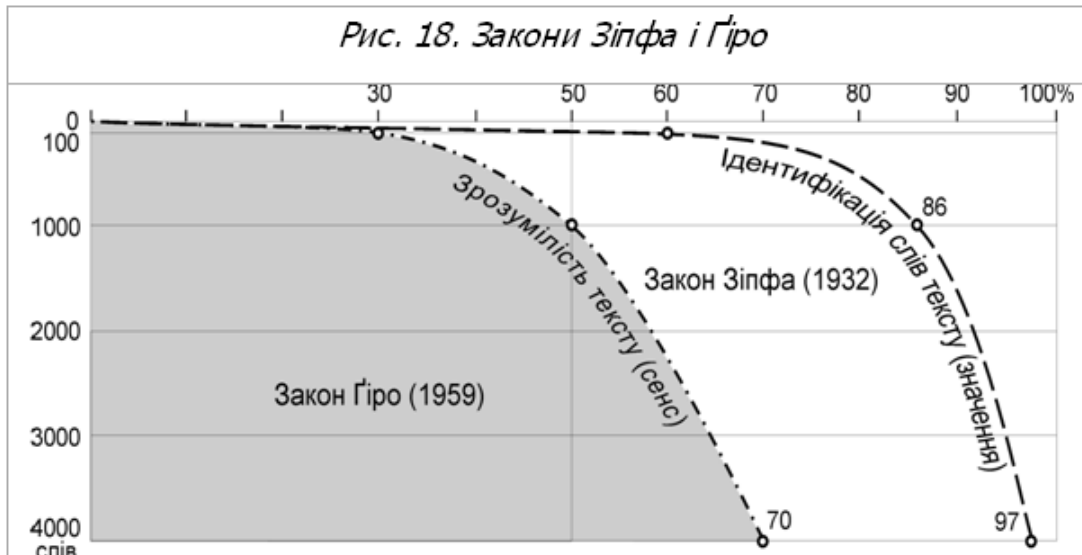
Кореляції (К). Кореляційна гіпотеза мовної рекапітуляції Піаже⁹⁴ [Тищенко, 1990]; К. етапів ідіо-освоєння рідної та іноземної мов⁹⁵ [Тищенко, 1990]; К. Мандельброта: вік підлітка і коефіцієнт В⁹⁶ [Пирс, 287]; К. Пельца – Ендрюса: два часові максимуми в науково-текстовій продуктивності вчених⁹⁷ [Хайтун, 240, 324]; К. залежності Еббінгауза – Джонза у навчанні й спортивному тренуванні⁹⁸ [Тищенко, 1989]; кореляційна схема діагностики афазій у правші⁹⁹ [Лурия; Nowakowska].

Константи (Кн). Часові константи етапів внутрішньо-мовленнєвої активності¹⁰⁰ Ушакової (див. рис. 25 [Тищенко, 2000, 238]).

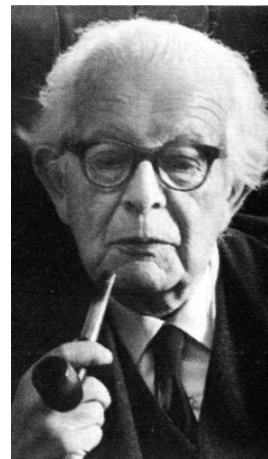
Сутність основних закономірностей ідіопрагматики відображено в таблиці на рис. 17.

[R21]⁷¹ Закон Гіро (1959). За спостереженнями Дж. Зіфа, згодом обґрунтованими й підтвердженими лінгвістичною статистикою, порівняно нечисленні найчастотніші слова становлять значну частину тексту. Так, для англійської 100 найбільш уживаних слів покривають 60 % тексту, 1000 слів – 86 %, 4000 слів – 97,5 %. Проте покриття тек-

Рис. 18. Закони Зіфа і Гіро

сту – це не те саме, що розуміння тексту [Guiraud, 94]. Інформаційна вартість першочастотних слів незрівнянно менша: 100 найбільш частотних слів зумовлюють розуміння лише 30 % тексту, 1000 слів – 50 %, а 4000 – 70 % [Lehnert, 6] (див. рис. 18). Справді, рідко вживані слова саме через це і є високоінформативними.

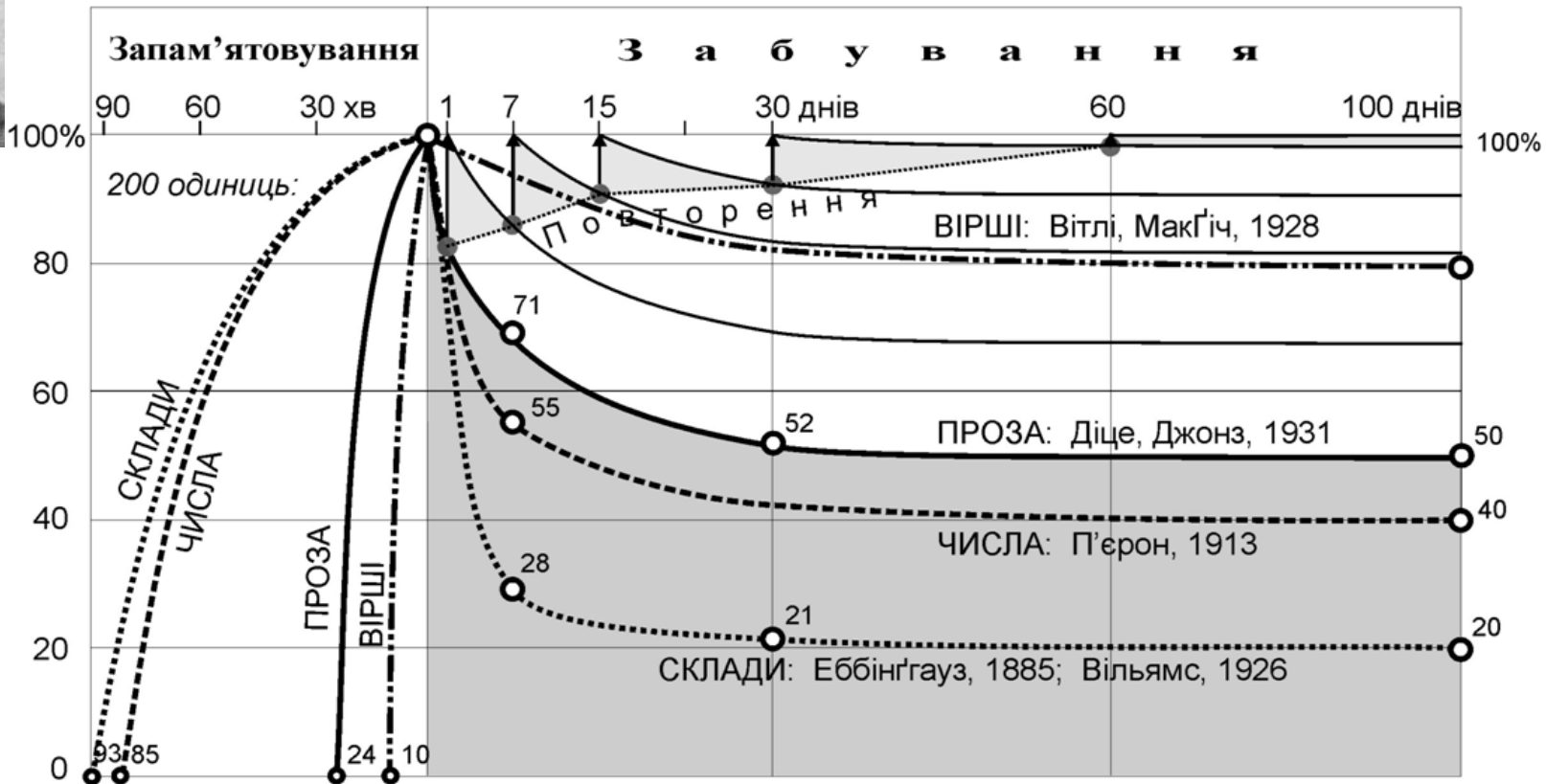
Jean Piaget

Pierre Guiraud

Рис. 21. Закономірності запам'ятовування і забування Еббінґгауза – Джонза

Безансонський метод "відлуння". Передбачити системне повторення навчального матеріалу в групі студентів можна заздалегідь, завівши його до робочої програми занять, яку викладач раз на місяць креслить на класній дошці (рис. 22). Для того, щоб урізноманітити повторення, відповідний матеріал сполучають щораз з новим аспектом асоціативних зв'язків. Так, наприклад, діалог уроку 13 (див. схему) вперше з'являється як *НОВИЙ* матеріал на занятті 10 жовтня. До наступного заняття студенти мають вивчити цей діалог, аби відтворити його *усно* з пам'яті (у парах по 4–6 реплік кожен). До перевірки цього самого матеріалу слід готуватися ще двічі: раз для відтворення його 17.10 на короткому *диктанті* і ще раз до 21.10 – у *перекладі*.

Безансонський метод "відлуння". Передбачити системне матеріалу в групі студентів можна заздалегідь, завівши його до р викладач раз на місяць креслить на класній дошці (рис. 22). Для вторення, відповідний матеріал сполучають щораз з новим ас Так, наприклад, діалог уроку 13 (див. схему) вперше 10 жовтня. До наступного заняття студенти мають усно з пам'яті (у парах по 4–6 реплік кожен). До пере тися ще двічі: раз для відтворення його 17.10 на кор рекладі.

4/ ІДІО ПРАГМАТИКА

Безансонський метод "écho"

Рис. 22. Місячна робоча програма при вивченні іноземної мови (з передбаченими повтореннями за методом відлуння або хвилі)

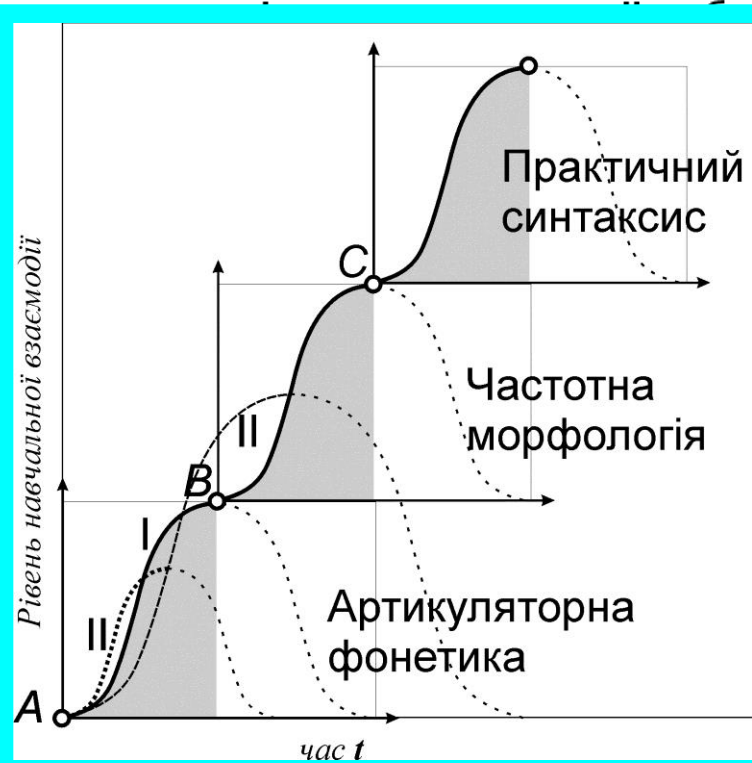
Дата	Новий діалог	Усне відтворення	Письмова робота	
			Диктант	Переклад
3-8.x	(Розвантажувальний тиждень I)			
10.x	13	*	*	*
12	14	13	(Попередні	діалоги)
14	15	14	*	*
17.x	16	15	13	*
19	17	16	14	*
21.x	18	17	15	13
24.x	19	18	16	14
26	20	19	17	15
28.x	і т.д.	20	18	16
31.x		...	19	17
2.xi			20	18
4.xi			...	19
7-11.xi	(Розвантажувальний тиждень II)			

Таким чином, типове заняття 21 жовтня пе редбачає ч

ти: ознайо млені, ви п передньо поточну п фраз *ДИКТА* чення для вторить кіл переклад).

Після ко рену попере оцінена у в кожної роб помилок пе

льного місяця, а нова сума поділена на кіль-

4/ ІДІО ПРАГМАТИКА

Рис. 8. Українські авторські неологізми в словнику

Новатори слів	Створені ними слова
Михайло Старицький (1840–1904)	нестяма, млявий, байдужість, приємність, загарт, задумливість, співчувати, страдниця, провинність
Олена Пчілка (1849–1930)	мистецтво, переможець, променистий
Іван Франко (1856–1916)	невпинний, отвір, привид, припис, поступ, проблиск, недвижно, прямовисно, пречудовий, свідоцтво
Леся Українка (1871–1913)	невідборонно
Агатангел Кримський (1875–1942)	зміст [Регушевський // 258]

Українська мова. Енциклопедія. С.258

Для порівняння варто ознайомитися з невеликою частиною "викутих слів" словників інших мов з повніше документованим авторством (див. рис. 9–11). Як видно з таблиць, помітна частка широко вживаної сучасної лексики цих мов створена вченими й письменниками з професійних потреб переважно у процесі практичного перекладу літератури з європейських мов з розвиненою писемною традицією – передусім з латини.

Рис. 9. Німецькі авторські неологізми у словнику

Новатори слів	Створені ними слова
A. Dürer (1471–1528) M. Luther (1483–1546)	Gesichtspunkt '(окрема) думка', букв. 'точка зору'; Beruf 'фах', einsam 'самотний', erlauben 'дозволяти', prüfen 'перевіряти', Verfasser 'упорядник', Krokodilsträne 'крокодилячі сльози';
J. Komensky (1592–1670)	Wörterbuch 'словник';
G. Harsdörfer (1607–1658)	Zeitschrift 'журнал';
Ph. Zesen (1619–1689)	Entwicklung 'розвиток', Mundart 'діалект', wahrscheinlich 'імовірний';
Ch. Wieland (1733–1813)	Fortschritt 'поступ', entsprechen 'відповідати';
J. Campe (1746–1818)	Einzahl 'кількість', Erdgeschoß 'перший поверх' [Kluge, 899–915]

Крім того, цілком конкретні вчені, митці й журналісти створили низку актуальних для свого часу *неологізмів* і вперше запровадили їх, зокрема, до німецької мови: Kindergarten 'дитячий садок' (Fröbel), Vitamin 'вітамін' (Funk), Fallschirm 'парашут' (Jean Paul), indogermanisch 'індоєвропейський' (Klopstock), Eiszeit 'льодовиковий період' (Schimper), Fahrkarte 'проїзний квиток' (Sarrazin), Fernsprecher 'гучномовець', Postkarte 'поштова листівка' (Stephan), Leitmotiv 'лейтмотив' (Wagner). Свого часу суспільний запит покликав до життя й такі слова, які згодом стали історизмами: Gegenreformation 'контрреформація, XVI ст.' (Pütter), Völkerschlacht 'битва народів, 1815 р.' (Mütling), Völkerfrühling 'весна народів (революція 1848 р.)' (Börne). Далі всі ці нові поняття були засвоєні через переклад з німецької до інших мов Європи.

Становлення російської норми також пов'язане зі словотворчістю відомих науковців, зокрема, М.Ломоносова і М.Карамзіна (рис. 11). Деяким загальнонародним, побутовим словам при цьому було надано термінологічних значень (*опыт, частица, явление*), для нових понять запропоновано авторські "викуті слова" (*маятник < маяться, насос < сосать, упругость < пружина*), створено численні кальки: *в.лия.ние < лат. in.fluen.tia, пере.ворот < re.volutio, у.соверш.енство.вать < per.fect.ion.are, со.звезд.ие < con.stella.tio, водо.род < hydro.genum, пред.мет < sub.jectus, между.мет.ие < inter.ject.io*. Чимало цих російських неологізмів XVIII ст. згодом були скальковані до словників сусідніх мов: пор. укр. *пароплав, явище, сузір'я, громадськість, промисловість* тощо.

Рис. 11. Російські авторські неологізми у словнику

Новатори слів	Запропоновані ними слова
Д. Кантемир (1674-1723) Ф. Полікарпов (1704; 1718) В. Тредіаковський (1703-1769) М. Ломоносов (1711–1765)	естествословец (фізик), умствование (теорія), народоустройство (політика) уравнитель (екватор); <i>надав наукове значення слову угол</i> (лат. angulus) искусство (experientia), провидение (providentia), естественность (essentia) чертёж , рудник, маятник; движение, кислота, насос, изобретатель, основа- ние, притяжение , сопротивление, упругость; щёлочь, квасцы; <i>кальки – кис- лород, водород, углерод, пароход, предмет, созвездие, равновесие, удельный (вес), треугольник, корень, преломление, условие</i> ; <i>надав наукові значення словам – опыт, частица, наблюдение, явление</i>
М. Карамзін (1766-1826)	<i>кальки – влияние, переворот, рассеянность, сосредоточить, заниматель- ный, достижимый, общественность, промышленность, усовершенство- вать</i> [Виноградов, 1978, 10-64; 1934, 47-58; Успенский, 261; Регирер, 145]

Зі статті О.М.Трубачова

“Об этимологических словарях славянских языков” // Вопросы языкознания, 1957. № 5.

- За даними О. Трубачова, добутими з досліджених ним словників російської, польської, чеської мов, пізні запозичення складають у них від 31% у польській до 58% у російській [Трубачев 1957, 67];
- спільнослов'янських слів у російському словнику вчений нарахував понад 3200 (30% словника);
- з 11 тис. загальноновживаних слів російської мови спільними тільки з українською і білоруською мовами є лише 72 слова (0,65% словника) [Трубачев, 1957, 67]: такими є справжні масштаби і фактичний результат діалектних контактів у Київській Русі;
- серед 11 тис. слів етимологічного словника російської мови М. Фасмера виключно російських слів – 93 (0,9% словника): це і є неологізми XVIII-XIX ст. (переважно слова М.Ломоносова і М.Карамзіна)

Те, що наведені приклади свідомого формування словника зовсім не виняток, доводить ще більший шар лексем такого походження у фінському словнику (рис. 10). Тут загальна кількість документованих авторських "викутих слів" сягає *кількох тисяч*. Вони створені за півтисячоліття: український досвід на цьому тлі виглядає більш ніж поміркованим.

Рис. 10. Фінські авторські неологізми у словнику

Новатори слів	Створені ними слова
Агрікола (1510?–1557) Ліцеліус (1708–1795) Беккер (1788–1858)	seurakunta 'парафія', rukoilla 'молитися', anteeksi 'пробачте'; muistopatsas 'пам'ятник'; lukio 'гімназія', sanomalehti 'газета', valtameri 'океан', eläke 'пенсія', talous 'промисловість';
Леннрут (1802–1884)	itsenäinen 'самостійний', kansallisuus 'національність', tasavalta 'республіка', hallinto 'уряд', porvaristo 'буржуазія', yksikkö 'одни- на', alkuperä 'походження', kirjallisuus 'література';
Кільпінен (1810–1893)	aste 'ступінь, градус', henkilö 'особа', kirjailija 'письменник', kirje 'лист', luento 'лекція', neliö 'квадрат', rakenne 'будівля', sisälllys 'зміст', taide 'мистецтво', tiede 'наука', uskonto 'релігія';
Ганнікайнен (1813– 1899) Тілкканен (1823–1873)	neuvosto 'рада', valokuva 'світлина', näyttelmä 'вистава', yhteistö 'спіль- нота'; arvostella 'критикувати', oppilas 'учень', sanomalehdistö 'преса', teollisuus 'промисловість', unelma 'мрія', valtio 'державна', yliopisto (1848!) 'університет';
Алквіст (1826–1889)	lähettiläs 'посол', näyttelijä 'актор', puolue 'партія', urheilu 'спорт', sovinnainen 'умовний'

[Хакулінен, 102–129]

Л. ХАКУЛИНЕН

РАЗВИТИЕ
И СТРУКТУРА
ФИНСКОГО ЯЗЫКА

И * Л
ИЗДАТЕЛЬСТВО
ИНОСТРАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
Москва 1955

ЧАСТЬ II
ЛЕКСИКОЛОГИЯ И СИНТАКСИС

I. ДРЕВНЯЯ СОБСТВЕННО ФИНСКАЯ ЛЕКСИКА¹

§ 1. Как правило, к собственной (незанятой) лексике каждого языка относятся, конечно, прежде всего наиболее элементарные названия важнейших понятий, связанных главным образом с физической жизнью. К такой лексике финского языка, например, принадлежат:

1) Названия органов, частей тела и выделенный человеческого организма (и животных), например: *harsi* „волос“, *huuli* „губа“, *huppyset* „пальцы“, *ien* „десна“, *iho* „кожа человека“, *jalka* „нога“, *jäsen* „член (тела), сустав“, *kainalo* „подмышка“, *kanta* (pää) „пятка“, *kieli* „язык“, *koipi* „нога“, *korva* „ухо“, *koura* „горсть“, *kulma* диалект. и первоначально „бровь“, диалект. *kupla* „плавательный пузырь (рыбий)“, *kuve* „бок, сторона“, *kylki* „бок, сторона“, *kyynsi* „ноготь, коготь“, *kyynär*(pää) „локоть“, *kämmen* „ладонь“, *käsi* „рука“, *leuka*² „подбородок“, *lonkka* „бедро“, (*silmä*)*luomi* „веко“, *nahka* „кожа, шкура, мех“, *nenä* „нос“, *nilkka* „подъем (ноги)“, *niska* „затылок“, *nivel* „сустав, сочленение“, *purkki* „кулак“, *ohimo* „висок“, *olka* „плечо“, *otsa* „лоб“, *perä* „задняя часть“, *peukalo* „большой палец (руки)“, *pii* древнее значение „зуб“, современное „зубец“ (ср. *haravan pii* „зубец у граблей“), *pinta* „поверхность“, *pivo* „горсть“, *pohje* „кра (ноги)“, *polvi* „колени“, *poski* „щека“, *puuska* „бок“ (*kädet* *puuskassa* „руки в боки, подбоченясь“), *pää* „голова“, *raaja* „член, конечность“ (в родственных языках также „ляжка, бедро“), (*taka*)*raivo* „затылок“, *rinta* „грудь“, (*silmä*)*ripsset* „ресницы“, диалект. *rusikka* „кулак“, *ruumis* „тело, туловище, труп“, *selkä* „спина“, *sepä* старое значение „шея“ (ср. *geen sevät* „передняя часть древней“,

¹ В § 1—3 слова сгруппированы следующим образом: наиболее древние слова финского языка, т. е. восходящие к финно-угорскому или к предшествовавшему ему уральскому периоду, выделяются полужирным шрифтом; слова, восходящие к финскому языку-основе или более древнему периоду, т. е. к прибалтийско-финскому, волжскому или пермскому, выделяются курсивом; слова периода самостоятельного развития финского языка и более древние, т. е., например, финно-эстонского периода, даются обычным шрифтом. Следует оговорить, однако, что многие слова, возводимые к более поздним периодам развития языка (чем, например, к финно-угорскому периоду), могут восходить и к более древним периодам, хотя имеющимся в нашем распоряжении материалом в настоящее время это еще не доказано. Например, такие слова, как *korva* „ухо“, *huuli* „губа“, *niska* „затылок“, вряд ли являются в действительности менее древними, чем *pää* „голова“, *silmä* „глаз“ или *suu* „рот“.

² Слово придавалась также сомнительная балтийская этимология.

(первоначально „вцепляться, пристать“¹), *säde* „луч“ (диалект. и в родственных языках „искра“), *tuhka* „пепел“, *tuli* „огонь“, диалект. *vinka* „угар, чад“; *haara* „ответвление, рукав (реки)“, *hedelmä* „плод“ (в родственных языках „цветок“), *itää* „пускать ростки, прорастать“, *juuri* „корень, основание“, *jälisi* „древесный сок“, *kaarna* „кора (сосновая)“, *kasvaa* „расти, вырастать“, *kukka* „цветок“, *kulo*² „прошлогодняя трава“, *kuori* „кора, корка, скорлупа“, *käpy* „шишка (ботан.)“, *latva* „вершина, маковка, крона, верховье реки“, *lehti* „лист, лепесток“, *Iyly* „сердцевина дерева“ (в родственных языках также „годовое кольцо ствола дерева“), *mahla* „березовица“, *marja* „ягода“, *oksa* „ветвь, сук“, *pahka* „шишка, желвак“, *pensas* „куст“, *pihka* „смола натуральная“, *puu* „дерево“, *runko* „ствол (дерева)“, *ruoho* „трава“, *ruoko* „камыш, тростник“, *tuma* „содержимое (например, ягоды)“, *tuohi*² „береста“, *tyvi* „комель“, *tähkä* „колос“ (в дальних родственных языках „куст“), *urpu* „почка (ботан.)“, *varpu* (*varpa*)² „прут“, *verso* „молодой побег, отпрыск“, *vesa* „поросль, побег, отпрыск“, *viita* „лиственный лес“, *visa* „свилы, утолщение в древесине“, *viitsa*³ „розга, прут, хворостина“; *laho* „гнилой“, *mätä* „гниль, тухлятина, гной“; названия растений⁴: *angervo* „ластовень, спирей“, *haapa* „осина“, *heisi* „калина“, *herukka* „черная смородина“, *home* „плесень“, *jalava* „вяз“, *juolukka* „голубица“, *jäkälä* „ягель, лишай“, *kataja*² „можжевельник“, *karpalo* „клюква“, *koivu* „береза“, *kuusama* „жиомольство“, *kuusi* „ель“, *lehmus* „липа“, *mansikka* „земляника, клубника“, *muurain* „морoshка“, *niini* „липа“, *omena* „яблоко“, *paju* „ива, ветла“, *petäjä* „сосна“, *puolukka* „брусника“, *putki* „дикая петрушка, дягиль“, *pähkinä* „орешник“, *saarni* „ясень“, *salava* „ива“, *sammal* „мох“, диалект. *sarapuu* „ясень“, *sieni* „гриб“, *siestar* „черная смородина“, *tammi* „дуб“, *terho* „жолудь“, *tuomi* „черемуха“, *vaahtera* „клен“; названия существ: *ahven* „окунь“, *hauki* „щука“, *hiiri* „мышь“, *hylje*⁵ „тюлень“, *hyypio* „филин“, диалект. *hähnä* „дятел“, *hämähäkki* „паук“, *ilves* „рысь“, *itikka* „комар“, *joutsen* „лебедь“, *jänis* „заяц“, *kaakkuri* „гагара“, *kaarne* „ворон“, *kajava* „чайка“, *kala* „рыба“, *kampela* „камбала“, *karhu* „медведь“ (см. стр. 99), *kettu* „лиса“ (см. ч. I, стр. 199), *kiiski* „ерш“, *koi* „моль“, *koppelo* „глухарка“, *kotka* „орел“, *kurki* „журавль“, *kyu* „змея, гадюка“, *kärppä* „горностай“, *kärpänen* „муха“, *lintu* „птица“, *majava* „бобр“, *metso* „глухарь“ (в родственных языках „рябчик“), устаревшие и

¹ Vir., 1939, стр. 115 — .

² Слово придавалась также сомнительная балтийская этимология.

³ Слово придавалась также славянская этимология (ср. русск. *виться*); однако, по мнению Миккола, наоборот, русское слово, заимствовано из прибалтийско-финских языков (SUST, 75, стр. 98; ср. Kiparsky, Vir., 1939, стр. 276).

⁴ Из собственно финских названий растений и животных здесь приводятся в качестве примеров лишь небольшая группа.

⁵ B. F. Nirvi Saunakieltoja Helsinki 1944 стр. 179 —

IV. СОЗНАТЕЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ ЛЕКСИКИ

§ 13. Если принять в соответствии с обоснованным выше мнением, что слова не „делаются“, а „рождаются“, то возникает вопрос, как же должны мы относиться к тому общеизвестному факту, что в финском языке, как и во многих других, в большом количестве существуют искусственно созданные, т. е. сделанные слова? Не находится ли этот факт в противоречии с признанным представлением об образовании слов и не следует ли в этом случае считать сознательное образование слов своего рода упадком языка? Для лучшего разъяснения этого вопроса отметим, что указанное противоречие было вызвано употреблением термина „слово“ в тех двух различных значениях, о которых упоминалось выше (см. § 10): рассматривая слово как результат только спонтанного развития, обычно имеют в виду тесное сочетание между звуковым знаком и представляемым им понятием; говоря же об искусственном создании слов, под „словом“ подразумевают собственно лишь создание нового названия для уже существующего понятия. В последнем случае речь идет, как правило, или о новой технической продукции, или — что более часто — об изобретении эквивалентов, соответствующих фонетическому и морфологическому строю данного языка, для замены звуковых знаков иностранных слов; нередки также случаи, когда уже существующее название, в особенности калька с иностранного языка, умышленно заменяется новым названием, которое по тем или иным причинам считается более целесообразным.

Также подлежит пересмотру и то встречающееся иногда в практике мнение, будто искусственное создание „слова“ является в какой-то мере предосудительным, насильственным вмешательством в естественное развитие языка¹. Правда, спонтанно образовавшаяся лексика

¹ Приведем, например, следующее высказывание Вольтера Кильпи: „Слово распускается, как лист из ветки, его не вешают на ветвь; человек, который знает, что сейчас он сочинил слово, пусть выбросит свое изделие в мусорную корзину, так как совершенно ясно, что такое слово не от березовицы получило жизнь: искусственные цветы не вянут, но они и не живут. Создание слова — это сомнамбулизм, экстаз, а не мастерство“ (Vir., 1931, стр. 99, по цитате Е. Nivanka). Ср. также статью В. А. Коскениеми, о которой уже говорилось на стр. 100 (Vir., 1915, стр. 9), а также высказывание Мартии Рапола (Suomen kulttuurihistoria, IV, стр. 584). Вскользь касаются этого вопроса также Аарни

возникшем затруднении. Для всех составителей словарей, имеющих дело с материалами финского языка, эта работа до сих пор является основным источником; исключительно редко встречаются такие работы, касающиеся происхождения и значения слов финского языка, которые не черпали бы материала из этого неиссякаемого источника, известно, что даже в стихотворных трудах, в таких, как работа Мааво Калндера по переводу на финский язык обширного и богатого в лексическом отношении наследия Шекспира, словарь Лённрота являлся постоянным руководством¹.

В заключение приведем около ста образчиков слов, образованных Лённротом или получивших у него другие значения: из области истории, государственной и общественной жизни: *ase mies* „оруженосец, ратник“, *elinkeino* „промысел, ремесло, способ добывания средств к существованию“, *itsenäinen* „самостоятельный“, *juvästö* „запас хлеба, хлебный склад“, *kansallisuus* „национальность“, *kansanvalta* „народная власть, демократия“, *kunta* „корпорация“, *linnoitus* „укрепление, крепость, фортификация“, *rääöma*² „капитал“, *ruhtinaskunta* „княжество“, *ruhtinat* „княгиня, княжна“, *talonpojisto* „крестьянство“, *tapahtuma* „происшествие, событие“, *tasavalta*³ „республика“, *ylimys* „аристократ“ (см. ч. I, стр. 146), *äänioikeus* „право голоса, избирательное право“; из области юриспруденции: *alistaa* „повергать, подчинять“, *haaste* „вызов (в суд)“, *hallinto* „управление, правление, администрация“, *äljennös* „копия“, *kohde* „объект“, *määräpäivä* „срок, назначенный день“, *neuvos* „советник“ (в современном языке только в сложных словах; употреблялось также в значении „сенатор“ и „министр“), *ote* „выдержка, выписка (из протокола)“, *piirikunta* „округ“, *porvaristo* „буржуазия“, *röytäkirja* „протокол“, *suute* „обвинение, иск, судебное преследование“, *suuttaja* „обвинитель“, *säännöstö* „свод законов“, *valtaväylä* „фарватер“, *vai linki* „дефицит“ (у Лённрота *vai linki*), *välipäätös* „резолуция“, *ylimääräinen* „чрезвычайный, экстраординарный“; из области медицины: *kuume* „температура, жар“, *oire* „симптом“, *potilas* „пациент, больной“, *laskimo* „вена“, *valtimo* „артерия“; из области грамматики: *aakkoset* „буквы“, *asemosana* „местоимение“, *erisnimi* „собственное имя“, *kaksoisääntiö* „долгий гласный звук“, *kerake* „согласный звук“, *korko*⁴ „ударение“, *luku* „число“, *monikko* „множественное число“, *nimisana* „имя существительное“, *rääte* „окончание“,

¹ Anttila, Elias Lönnot, elämä ja toiminta, II, стр. 268—269.

² Слово *rääöma* было заимствовано Лённротом, вероятно, из народного языка, где оно означает лучшую часть провеянного в риге зерна (*rääömat*) или лучшую часть пивного сусла.

³ О характере употребления этого слова в народном языке можно судить по пословице: *Tasavalta tappelussa: luöpi kuka kerkiää* „равенство в драке: бьет тот, кто успеет“ (юго-восточная Финляндия).

литературного финского языка, начиная с Микаеля Агриколы до Элиаса Лённрота и его современников¹. Дополним этот обзор алфавитными списками некоторых других употребляемых в современном литературном языке слов, которые следует считать или специально созданными, или перенесенными из диалектов с новыми оттенками в значении. Слова группируются по времени их появления в литературном языке. Многие авторов этих терминов, как и лиц, впервые их применявших, можно было бы назвать поименно (как это иногда и делается ниже), но для подавляющего большинства этих терминов таких сведений у нас нет. Особенно после третьей четверти XIX в., когда появились средние школы на финском языке², словарный состав финского языка начинает обогащаться и все более очищаться такими темпами и на таком широком фронте, что современное исследование зачастую не может установить личность автора нового термина. Дальнейшие исследования, очевидно, внесут исправления в хронологию отдельных приведенных здесь названий.

А. СЛОВА, ОБРАЗОВАННЫЕ до 1880-х гг.³

aapisto „алфавит“, aate „идея, мысль“, aikakauskirja „журнал“ (1850-е гг.), aistimus „ощущение“, alkeellinen „элементарный, примитивный, начальный“ (значение „примитивный“ появилось лишь в 1900-х гг.), alkio „зародыш, зачаток“, alkuasukas „коренной житель, абориген“, alkusointu „аллитерация“, aloite „инициатива, почин“ (современное значение „инициатива“ появилось лишь в 1890-х гг.; у Лённрота „первоначальное состояние, средство“, alusmaa „колония, зависимая страна“, ammus „снаряд, патрон“ (< диалект.; современное значение возникло только в 1900-х гг.), annos „порция, доза“, antautua „сдаваться, отдаваться, посвящать себя чему-либо“, arkisto „архив“, arjaiset „лотерея“, arvostelma „оценка, критическое суждение, рецензия“, ase(i)staa „вооружать“, asetelma „расположение, расстановка“, asiakirja „документ“, asuttaa „населять, заселять“, asutus „поселение, поселок, заселение“, aurinkokunta „солнечная система“, edellyttää „предполагать“ (1860-е гг.; существительное edellytys „предпосылка, оговорка“ появилось лишь в конце века), edeltää „опережать“ (современное значение „предшествовать“ утвердилось только в начале первого десятилетия 1900-х гг.), eduskunta „народное представительство, парламент, сейм“, edustaa „быть представителем,

¹ В то время, когда данный обзор уже находился в типографии, вышла работа Maritti Rapola, Vanha kirjasuomi, Suomalaisen Kirjall. Seuran Tietolipas-sarjaa, № 1, Helsinki, 1945, где даются новые лексико-исторические сведения, участь которые в данной работе уже не оказалось возможным.

² В 1858 г. существовала только одна финская средняя школа, в 1870 г. их было три, в 1880 г. — 31, в 1900 г. — 56, в 1910 г. — 94, в 1930 г. — 185.

³ Большая часть приводимых в группе А слов восходит ко второй и третьей четверти XIX в., к периоду между выходом в свет словаря Ренвала (1826) и словаря Лённрота (1880).

vanhemmuus „старшинство“, varjostin „ширма, наглазник“, vastike „суррогат, замена, возмещение, компенсация“, verrannollinen „пропорциональный, относительный“, verranto „сравнение, пропорция“, veturi „паровоз“ (диалект. только „санки, волокуша для лыжника“), vety „водород“, viini „вино“ (в качестве названия алкогольного виноградного напитка уже в 1830-х гг.), voimistella „заниматься гимнастикой“, voimistelu „гимнастика“, vähemmistö „меньшинство“, väliaikainen „временный“, välike „интервал, разрядка, шпон(ы)“ (первоначально, между прочим, „средство; современное значение получило распространение примерно в 1900 г.), välillinen „косвенный (1870-е гг.), välirauha¹ „перемирие“, yhdyssana „сложное слово“ (в значении „союз“ еще в 1850-х гг.; современное значение получило с 1860-х гг.), yhteiskunnallinen „общественный, социальный“, yhteiskunta „общество“, yhtenäinen „единый, непрерывный, сплошной“, yhtenäisyys „единство, непрерывность“, yhtiö „общество, товарищество“ (диалект. „рабочее объединение“; в литературном языке сначала главным образом „объединение, общество“, но также и „община, волость, приход“ и даже „государство“; современное значение утвердилось в конце прошлого века), yhtälö „уравнение“, yksivaioisuus „моногамия“, yleisinhimillinen „общечеловеческий“, yleissilmäys „общий обзор“, ylemmyys „превосходство, преимущество“, yleistää „обобщать“, ylänkö² „возвышенность, нагорье, гористая местность“, ympäröidä „окружать“, yritteliäs „предприимчивый, деятельный“, yritteliäisyys „предприимчивость“, äitiys „материнство“, äänikerta „регистр (органа)“³, äänittää „озвучать“ (у Лённрота „вызывать звук“; название вновь введено в употребление в 1930-х гг. со значением „снабжать звуком, озвучать“ — о кинокартине).

Б. НОВООБРАЗОВАНИЯ 1880 и 1890-х гг.⁴

aakkosellinen „алфавитный“, aakkosjärjestys „алфавитный порядок“, aines „материал, элемент“, aistikas „со вкусом, изящный, имеющий чутьё“ (А. Х. Каллио в 1886 г. объясняет это слово как „ловкий, искусный, проворный, сметливый“; современное значение утвердилось примерно еще в 1900 г.), ajanlasku „летоисчисление“, ajoittainen „периодический“, alkusoitto „увертюра, прелюдия“, alokas „молодой солдат,

¹ Со словом välirauha конкурировали в том же значении välisovinto, vararauha, sotalakko и sotilalakko. Ср. Metsikkö, Murteiden taistelun ajan maallisen kirjallisuuden uudissanat.

² По типу диалект. alanko „низменность, низина, низменное место“.

³ Särrä (= Sulho Ranta). Iltä-Sanomien, 1943, № 236, стр. 3.

⁴ При хронологическом распределении новообразований этого периода отправными точками служат, в частности, следующие работы: J. G. Geitlin, Suomalais-latinainen sanakirja (1882); A. H. Kallio, Lievävikko Elias Lönner-

tyulikäs „стильный“, työkyvytön „нетрудоспособный“, täsmentää „уточнять“, täysihoitola „пансион“, täyttymys „исполнение (желания)“, uhrautua „жертвовать собой“, шmpilisäke „слепая книшка“, unelmoida „мечтать, грезить“, uusinto „возобновление, повторение“, uusiautua „возобновляться, повторяться“, vakio „постоянная величина, константа“, vakuuttautua „убедиться, увериться“, valmentaa „подготавливать, тренировать“ (предложено Э. А. Тункело в 1919 г. на основании словаря Лённрота, где этот глагол упоминается в значении „готовить, готовить, вырабатывать“), valtuusto „делегация“, varautuneisuus „чувство свободы, свободное состояние“, varoke „электрический предохранитель“ (диалект. „подпорка“), varastoida „складывать, хранить на складе“, vauhdikas „быстрый, скорый“, veljeillä „брататься“, verkkopallo „волейбол“, verkosto „сеть“, vetoonus „обращение“, viljelmä „посев, возделанное поле“, virkailija „чиновник, служащий“, virkateitse „служебным порядком“, voimailu „атлетика“, vuoropuhelu „диалог“, vähimtuus „минимум“, vähimmäis- „минимальный“, välikysymys „запрос, интерпелляция“ (Арттури Каннисто), värikäs „красочный, разноцветный“, yhteiskunnallistaa „обобществлять“, yhtäläistyä „уподобляться, ассимилироваться“, yksikäsitteinen „однозначный, общий“, yksinkertaistaa „упрощать“, yleispätevä „общепринятый“, ylittää „перевыполнять, превышать“ (диалект. только „покрывать [дорогу] льдом, снегом“), ушmärttävyys „понятность“, уtimekkuys „сочность, выразительность (переносн.)“, älykkuys „ум, догадливость, сметливость“ (раньше älykäisyys), älymyöst „работники умственного труда“ (1909), ärsyke „возбудитель, раздражитель“.

Г. НОВООБРАЗОВАНИЯ 1920, 1930 и 1940-х гг.¹

aikasytytteinen (pommi) „дистанционная (бомба)“, ajanmukaistaa „приспособить к требованиям времени, обновить“, ajoittaa „датировать“ (Э. А. Сааримаа, 1927), alittaa „понижать, сбавлять“, asenne „положение, поза, стойка, позиция, точка зрения“, asentaa „монтировать“ (инж.

¹ Хронологическими источниками служат в частности: Pekka Katara, Suomalais-saksalainen sanakirja, 1925, и Julius Mägiste, Soome-eeesti sõnaraamat, 1931. Начиная с 1920-х гг. усиленно развивается финская терминология некоторых специальных отраслей. Новейшая военная терминология содержится, например, в следующих словарях: Leo Wikman ja Bertil Broberg, Suom.-ruotsalainen ja ruots.-suomalainen sotilassanakirja, 1939; E. A. Rosenqvist, Suom.-saksalainen ja saks.-suomalainen sotilassanasto, 1940, и в изданном статистическим управлением Генерального штаба Venäläis-suomalainen sotilassanakirja, 1940. В области медицинской терминологии можно назвать работы: Yrjö Kaja ja A. J. Palmén, Lääketieteellinen sanasto (2-е изд. 1928, 3-е изд. 1933) и статью E. A. Saarimaa, Duodecim, 1929, стр. 154—, В области географической терминологии: J. G. Granö, Puhdas maantiede, 1930, в пояснение которой см. статью Y. H. Toivonen, Suomen Maantiet. Seuran aikakauskirja, 1924, стр. 37—. В области техники: монументальный справочник „Tekniikan sanasto“. 1940 (указатели — 1943). В области электротехники см. также Teknill. Aikakauslehti. 1928 стр. 185—.

4 / ІДІО ПРАГМАТИКА

„миновать, проходить мимо“, linen, 1928; ранее lyhyenym“, opaste „сигнал“, paitsio „положение вне (линейн, 1930-е гг.), palvelu „служба“ (восстановлено в более распространенном значении „обслуживание клиентов“; образцом здесь послужило англ. service), rapostaa „заряжать“, pehmustaa „набивать мебель (волосом, шерстью), обивать“, pehmuste „обивка“, peitteinen (maasto) „закрытая (местность)“ (в противоположность avomaasto „открытая местность“), perinne „традиция“ (диалект. „наследники“), pienjännite „низкое напряжение“ (1928, раньше matalajännitys), polkumyynti „продажа по бросовым ценам“ (1927), polttohautaus „погребение путем сожжения“, rujoliivi „жилет“, ruusto „лесные богатства“, pysäköidä „останавливаться, остановиться“, päällyste „покрытие, крышка“, ratsue „эскадрон“, rentoutua „расслабляться (спорт.)“, rivistö „колонна (воен. и спорт.)“, seisake „остановка, простой“, silla „искусственная шерсть“ (1938), solmio „галстук“, suosituimmuus „популярность“, suunnistaa „выверять, ориентировать“, suunnistautua „ориентироваться“, suurjännite „высокое напряжение“ (1928, раньше korkeajännitys), sähkö „телеграмма“ (Эрkki Рейонен), säilöä „консервировать“, säteilyttää „облучать“, tauko „пауза“, tavoite „рубеж“ (Э. А. Сааримаа, 1927), tuhopoltto „сожжение, пожарище“, tulenjohtue „группа управления огнем“, tulikorsu „дот (воен.)“, tuuletin „вентилятор“, tyrmätä „нокаутировать“, ulkoilla „выдаваться, выступать вперед“, umpioida „зарасти, зарубцовываться“, vakuuttaa „уверять, убеждать, страховать“, valonheitin „прожектор“, vammainen „инвалид“ (1942), varuskunta „гарнизон“ (Э. А. Сааримаа, 1927), veikata „держать пари, соревноваться, участвовать в розыгрыше, в лотерею“ (как спортивный термин в 1940 г.; диалект. „грозить, упрямыться, соревноваться“)¹, yhtye „объединение, соединение“, yksiselitteinen „имеющий только одно объяснение“, yksiyymmärteinen „имеющий только одно понимание, одну трактовку“, äänilevy „граммофонная пластинка“, äänitys „озвучение“ (ср. äänittää „озвучить“, стр. 134)^[36].

§ 17. Как видно из приведенных примеров, обновление языка, происходившее в 1800-х гг., как бы расчистило путь возможностям, скрывавшимся в многообразной суффиксальной системе финского языка. Сделаем краткий обзор типов словопроизводства, наиболее употребительных в период сознательного развития финской лексики. В образовании имен было возрождено употребление таких суффиксов, как -e (erite „выделение“, juliste „объявление“, todiste „доказательство“), -in (näppäin „клавиш“, puristin „тиски“, valonheitin „прожектор“), -io, -iö (kolmio „треугольник“, säätiö „учреждение“, vakio „постоянная величина, константа“), -jaiset, -jäiset (arjajaiset „лотерея,